

Arkeol. D. 11/5.1.1995

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Rautakautisen ja keskiaikaisen
muinaisjäännösalueen tutkimukset

18.7.-5.8.1994

Sari Mäntylä
Museovirasto
Arkeologian osasto

SISÄLLYSLUETTELO

Arkistotietoja	2
Johdanto	3
Koordinaatisto ja löytöjen mittaaminen	3
Korkeusmittaukset	4
Prospektointi	5
Alue VIII	7
Alue XI	8
Alue XII	10
Alue XIII	11
Alue XIV	12
Alue XV	13
Alue XVI	13
Löydöistä	14
Näytteet	15
Yhteenveto	15
Negatiiviluettelo	18
Diapositiiviluettelo	21
Peruskarttaotteet	23
Yleiskartta (1992-94 kaivausalueet ja kiintopisteet)	25
Karttapisteiden koordinaatit	26
Prospektointikartta 1994	27
Alue VIII-94 suhteessa vuoden 1993 alueeseen	28
Alueen VIII kaivauskartat	29
Alueen XI kaivauskartat	32
Alueen XI löytökartta	34
Alueen XII sijainti	35
Alueen XII kaivauskartat	36
Alueen XII arkunnaulojen löytökartta	40
Arkunnaulojen löytösuhteet	41
Alueelta XII talteen otetut luut	42
Alueen XIII kaivauskartat	43
Alueen XIII löytökartta	46
Alueen XIV kaivauskartat	47
Maanäytteet	49
Prospektointikartta 1992-1994	50
Vuoden 1992 prospektointilöytöjen koordinaatit	51
Punnusten (1992-94) levintäkartta	52
Panssarinuolenkärkien (1992-94) levintäkartta	53
<i>Makrofossiiliraportti</i>	<i>54</i>

ARKISTOTIETOJA

Kunta : Dragsfjärd
 Entinen kunta : Hiittinen
 Kylä : Hitis

Tila : Stomta 14:8
 Kiinteistötunnus : 040-440-0014-0008
 Omistajat : Britt-Helen ja Jarl Eriksson
 25940 Hiittinen
 925-66654

Peruskartta : Hitis 1033 15 (A)
 Koordinaatit : x 6641 50-75
 y 1583 20-65
 z 4-9 m mpy (N60)

Löydöt : KM 28363:1-303, diar. 8.8.1994

Negatiivit : 97655 - 97759
 Diapositiivit : 29941 - 30021

Tutkimusraportit : Högman Volter 1886, inventointi
 Nordman Carl Olof 1938, kaivaus
 Nordman Carl Olof 1939, kaivaus
 Fagerström Levi & Roth Harto 1991, inventointi
 Fagerström Levi & Roth Harto 1991, koekaivaus
 Jussila Timo 1992, fosfaattianalyysi
 Asplund Henrik 1992, kaivaus (osaraportti)
 Hirviluoto Anna-Liisa 1992, kaivaus (raportointi kesken)
 Tuovinen Tapani 1993, 1991 inventointiraportin täydennys
 Lempiäinen Terttu 1993, makrofossiilitutkimus
 Asplund Henrik 1993, kaivaus

Aikaisemmat löydöt : KM 2503A:3
 KM (hist.) 38086:1-5
 KM (hist.) 39097:1-2
 KM 26619:1-133
 KM 27813:1-164

JOHDANTO

Museoviraston arkeologian osasto suoritti tutkimuksia Dragsfjärdin (Hiittisten) Kyrksundetin rautakautisella ja keskiaikaisella muinaisjäännösalueella 18.7. - 5.8.1994. Tutkimusta rahoittivat Museoviraston arkeologian osasto, sekä Åbo akademi ja Suomen tiedeseura stipendeillä.

Tutkimusten tarkoituksena oli jatkaa Kyrksundetin muinaisjäännösalueen luonteen selvittämistä mm. etsimällä merkkejä mahdollisista kiinteään asumiseen viittaavista kulttuurikerroksista ja jälkiä muusta ihmistoiminnasta, pyrkien tekemään päätelmiä toiminnan luonteesta ja kestosta. Vuonna 1992 alkanutta alueen VIII tutkimusta jatkettiin, samoin tutkimuksia kappelialueella. Suurin uusi alue (XI) avattiin kohtaan, jossa aikaisemmin oli havaittu mahdollinen värjäytynyt kulttuurikerros. Kaiken kaikkiaan tasokaivauksin tutkittiin 53 m². Edellämainittujen tasokaivausten lisäksi jatkettiin metallinilmaisimen avulla suoritettavaa laajaa prospektoinnin kaltaista tutkimusta. Siinä tehtyjä havaintoja käytettiin hyväksi avattaessa tasokaivausalueita muinaisjäännösalueen eri osiin. Vuoden 1994 kaivaukset jatkoivat siis suoraan aikaisempien vuosien tutkimuksia, joiden tuloksia Henrik Asplund on vuoden 1993 kaivausraportissaan koonnut yhteen.

Kaivauksien valvojana ja johtajana toimi Museoviraston arkeologian osaston johtaja Torsten Edgren. Allekirjoittanut huolehti kenttätöiden johdosta apunaan HuK Tiina Jäkärä, joka toimi piirtäjänä ja pääosin valvoi kappelialueen kaivamista ja dokumentointia. Kappelialueen koekaivaukseen osallistui kahden viikon ajan museoviraston kulttuurihistorian osaston tutkija Helena Edgren. Kaivajina olivat Charlotta Berlin, Sofia Berlin, Henrik Edgren, Johannes Edgren, Maria Johansson ja Petri Räsänen. Mittauksia alueella suoritti Christian Lindroos Kartoplan Ky:stä. Lisäksi tutkimuksissa ja niiden järjestelyissä auttoivat eri tavoin Henrik Asplund, Ilkka Penttinen, Harto Roth, Antti Suuronen ja Paula Wilson.

KOORDINAATISTO JA LÖYTÖJEN MITTAAMINEN

Mittaukset aloitettiin Turun yliopistolta lainatulla teodoliitilla käyttäen apuna FK Henrik Asplundin laatimaa minitietokoneeseen syötettyä laskentaohjelmaa. Lähtökohtana oli vuonna 1993 mitatut kiintopisteet 11 (x 986,868 / y 4638,976 / z 12,367) ja 12 (x 943,106 / y 4675,176 / z 9,742). Kiintopisteiden välisen janan kulmaksi suhteessa koordinaatistoon (pisteeltä 12 mitattaessa) laskettiin 356 goonia. Kiintopisteeltä 12 mittaamalla muodostettiin lähelle tulevaa aluetta XI koordinaatiston suuntainen 8 metrin linja (908-916/4686). Pyrkimyksenä oli saada vuosien 1993 ja 1994 koordinaatistoista mahdollisimman yhtäpitävät, koska aikaisempien tutkimusten koordinaatistoissa on ilmennyt eroavaisuuksia (kts. Asplundin kaivausraportti 1993). Alueelle paalutettiin 6x6 metrin alue kaivausalueen kohdalle. Edellä mainittua 8 metrin linjaa käytettiin hyväksi myös paalutettaessa aluetta XIII,

jolloin mittaukset myös tehtiin teodoliitilla. Kaivausten edetessä maanmittari Kristian Lindroos Kartoplan Ky:stä tarkasti takymetrillä teodoliitilla tehdyt mittaukset, jotka pitivät pääosin hyvin paikkansa. Tämä antaa rohkaisua kehittää laskentaohjelmaa edelleen ja käyttää jatkossakin Hiittisissä teodoliittia. Valitettavasti teodoliitillakin mitatessa pitkät välimatkat ja tiheä puusto aiheuttavat edelleen ongelmia.

Kaivausalueiden sisällä löydöt mitattiin jokainen paikalleen mittanauhoilla. Prospektointilöytöjen koordinaatit mitattiin takymetrillä, paitsi löydöt KM 28363:265,292,293 ja 295, jotka mitattiin teodoliitilla. Lisäksi löydölle 288 mitattiin etäisyydet kolmesta tunnetusta pisteestä, ja sen sijainti määritettiin myöhemmin piirtämällä millimetripaperille harpilla. Löytöluettelossa prospektointilöytöjen korkeudet (z-lukemat) ilmaisevat löytökorkeuksia mpy.

Muinaisjäännösalueen itäisten osien tutkimusten ja mittausten helpottamiseksi mitattiin takymetrillä kolme kiintopistettä, jotka merkittiin kiviporalla ja punaisella maalilla. Niiden koordinaatit ovat:

Kiintopiste 13 x 946,772 y 4810,617 z 10,940

Kiintopiste 14 x 854,837 y 4800,896 z 8,352

Kiintopiste 15 x 830,959 y 4795,448 z 6,621

Kiintopiste 13 on isossa maakivessä noin 200 metriä kiintopisteestä 11 tien suuntaisesti itäkoilliseen ja pisteet ovat näköyhteydessä. Tieltä kiintopisteelle on matkaa noin 45 metriä. Kiintopiste 14 on maakivessä alueen XV vieressä noin 100 metriä kiintopisteeltä 13 kaakkoon kohti metsää. Kiintopiste 15 on isossa maakivessä noin 20 metriä kaakkoon aivan vuoden 1992 alueen II vieressä, sen länsipuolella. Kiintopisteet 14 ja 15 ovat näköyhteydessä.

Kaivausten lopulla merkittiin puupaaluin aluksi tehty linja, ja sen viereen takymetrillä mitattu piste x 916,00 / y 4686,00. Lisäksi maahan jätettiin kaivausalueiden kulmapaalut. Kappeli-alueelle mitattiin takymetrillä kaksi merkkipaalua (x 958,555 y 4570,410 z 8,238 ja x 956,763 y 4569,634 z 7,958) Nordmanin nimeämän kiven T kohdalle mahdollista uutta koealuetta varten. Myös nämä paalut jätettiin paikoilleen. Lisäksi kiintopisteen 14 vieressä on paalu x 950,00 y 4800,00 z 10,30.

KORKEUSMITTAUKSET

Korkeusmittauksissa pyrittiin hyödyntämään vuosina 1992 ja 1993 mitattuja kiintopisteitä sekä edellä mainittuja uusia kiintopisteitä. Takymetrin kanssa mitattiin alueen XIII tuntu-
maan väliaikainen kiintopiste.

Alueella VIII käytettiin vuonna 1993 siirrettyä kiintopistettä, joka oli punaisella maalilla merkittynä kanton kaivausalueen kaakkoispuolelle. Kiintopisteen korkeus on 3,81 m mpy ja vaaitukset suoritettiin taakseluvulla 280. Samalla kiintopisteellä ja taakselukemalla pyrittiin samaan vuosien -93 ja -94 kartat vertailukelpoisiksi. Alueella XI käytettiin vuonna 1992 siirrettyä korkeuskiintopistettä, jonka korkeus on 9,26 m mpy. Taakselukemana oli 015. Kiintopiste sijaitsee kivessä kaivausalueen luoteispuolella ja on merkitty kiviporalla. Sille mitattiin takymetrillä nyt myös koordinaatit: x 929,409 ja y 4702,700. Alueen XII kiintopisteenä käytettiin kappelin muistomerkin alustaan kiviporalla merkittyä kiintopistettä 10, jonka korkeus on 8,02 m mpy. Taakselukema oli 143. Alueen XIII tuntumaan mitattiin takymetrillä väliaikainen kiintopiste, jona toimi kanto kaivausalueen lounaispuolella, ja se merkittiin punaisella maalilla. Pisteen koordinaatit ovat x 873,887 ja y 4681,235 sekä korkeus 3,39 m mpy. Vaaitukset suoritettiin taakseluvulla 205.

PROSPEKTOINTI

Vuoden 1993 tapaan jatkettiin osastonjohtaja Torsten Edgrenin johdolla prospektointityyppiä tutkimuksia Kyrksundetin muinaisjäännösalueella metallinilmaisimen avulla. Edgrenin apuna toimi insinööri Ilkka Penttinen. Prospektointi aloitettiin tarkastamalla kappelin itäpuolelle jäävää aluetta; siis alueita kappelin ja kaivausalueen XI välillä ja XI:n itäpuolella kaivausalueen välittömässä läheisyydessä. Kyseistä aluetta käytiin läpi myös viime vuonna, mutta uusia löytöjä osottautui tulevan edelleen. Nyt nostettiin myös rautaesineitä, jotka viime vuonna oli jätetty paikoilleen. Lisäksi tutkittiin jonkin verran kappelin länsipuolelle jäävää aluetta, josta on löytöjä vuodelta -93. Löydöt näyttivät keskittyvän jälleen, kuten vuonna 1993, kappelialueen koillispuolelle (kts. prospektointikartta 1994). Tästä keskittymästä itään, kaivausalueiden XI ja XIII välimaastosta löytyi useita rautaesineitä mm. panssarinuolenkärkiä. Yksi suurimpia löytöryhmiä olivat punnukset, jotka vahvistavat edelleen kaupankäynnin merkitystä alueella. Punnuksia on löytynyt tähän mennessä yli kaksikymmentä. Panssarinuolenkärjet ja punnukset on liitteissä kerätty omiksi levintäkartoitukseen.

Prospektointia jatkettiin myös muinaisjäännösalueen itäisimmissä osissa. Eniten mielenkiintoa ja pohdintaa herättäneet löydöt tulivat noin 250 metriä kappelialueesta itään, noin 25 metriä vuoden 1992 kaivausalueen II pohjoispuolelta pienen kumpareen laelta ja sen rinteeltä (kts. peruskarttaote alue XV). Kumpareen laella kasvoi osin pystyynkuollutta tiheää pientä kuusikkoo ja paikalla oli useita isoja pultereita. Kahden kiven välistä, laakakiven alta noin 35 cm:n syvyydestä löytyi melko hyväkuntoinen Appelgrenin B-tyyppin kupurasolki (KM 28363:289) ja sen alta joukko pronssispiraaleja (KM 28363:290). Maa oli melko tummaa ja spiraalien ympärillä se näytti myös jonkin verran nokiselta ja maan joukossa oli joitain hiilenmurusia. Aluksi arveltiin, että soljessa ja spiraaleissa olisi ollut palopatinaa, mutta konservoinnissa osottautui, ettei näin ollut. Osa spiraaleista oli ehjiä, mutta joukossa oli

myös suoraksi vedettyä materiaalia. Konservattori Leena Tomanterä tulkitsi spiraalit romumateriaaliksi, jota on purettu uudelleenkäyttöä varten. Spiraalien koosta ja pituudesta hän päätteli niiden mahdollisesti olleen esiliinan koristeita. Se, että löydöt tulivat laakakiven alta, herätti kysymyksen, oliko kivi aseteltu tarkoituksellisesti soljen päälle, jolloin kyseessä voisi olla kätkö tai uhri. On myös mahdollista, että laakakivi on myöhemmin lohjennut viereisestä suuresta kivistä. Spiraalien alta tuli näkyviin hiekkaa, joka näytti puhtaalta. Spiraalien löytötasoon asetettiin muovi, kuoppa peitettiin ja siihen asetettiin merkkipaalu. Aivan soljen löytöpaikan vieressä, sen lounaispuolella, on viisi isompaa kiveä soikeahkossa muodostelmassa. Niiden välistä poistettiin turve ja humus, jonka jälkeen paikkaa tutkittiin metallinilmaisimella. Maassa ei ollut havaittavissa mitään erityisiä värjäytymiä. Paikalta löytyi rautaveitsen katkelmallinen terä (KM 28363:288). Tässäkin oli kahden kiven välissä havaittavissa laakakivi, mutta sen tutkiminen jätettiin ajanpuutteen vuoksi myöhemmäksi.

Noin kahdeksan metrin päästä soljen löytöpaikasta kaakkoon löytyi pronssinen ketjunkantaja (KM 28363:291), joka oli kolmessa osassa. Kaksi paloista oli heti turpeessa, yksi pystyasennossa turpeen ja maan rajassa. Löytöpaikassa maa oli hyvin kivistä. Se herätti ajatuksen - yhdessä solkilöydön kanssa - mahdollisesta kalmistokiveyksestä. Paikkaan avattiin pieni kaivausalue XV, mutta mitään viitteitä kalmistoon ei löytynyt.

Isojen pultereiden pohjoispuolelta, länteen viettävältä rinteeltä noin neljän metrin päästä toisistaan löytyivät pahoin ruostunut ja katkelmallinen miekan säilä (KM 28363:294) sekä jokseenkin hyväkuntoinen pieni keihäänkärki (KM 28363:293). Miekan löytöpaikka on soljen löytöpaikasta noin 20 metriä koilliseen. Miekan säilä oli niin pahoin murentunut, ettei sitä saatu ylös kokonaisuutena, mutta löytöpaikallaan sen pituudeksi mitattiin noin 93 cm. Miekan säilä ja keihäänkärki löytyivät molemmat läheltä maan pintaa, heti turpeen alta. Kaivauksen loppuvaiheessa rinteen toiselta puolelta, joka viettää itään päin kohti rantaa, löytyi kolme huomionarvoista esinettä (KM 28363:296-298, kts. peruskarttaote). Nämä olivat katkelma kullatusta rengasneulasta, pronssinen (mahdollisesti helan) katkelma sekä suuri punnus. Niiden mahdollista yhteyttä em. löytöryhmään on vaikeaa vielä päätellä; löytöjen välimaastoa ja itäistä rinnettä tulisi tutkia lisää.

Jonkin verran metallinilmaisimella käytiin läpi aluetta edellä mainitusta löytöryhmästä luoteeseen, kiintopisteen 13 koillis- ja itäpuolella. Kiintopisteeltä 13 noin 50 metriä koilliseen tutkittiin pyöreähköä kivilatomusta, josta tulleet metallikaiut osottautuivat moderneiksi esineiksi, piikkilangaksi tms. Latomus on mahdollisesti jonkinlainen rajamerkki. Kiintopisteeltä 13 noin 45 metriä itään löytyi arabialaisen hopearahan katkelma (KM 28363:295), joka myöhemmin osoittautui Pohjois-Afrikassa lyödyksi dirheemiksi 700-luvun lopulta.

ALUE VIII

Vuonna 1993 kaivettua aluetta VIII laajennettiin sen yläpuolelle (luoteeseen) paaluttamalla vanhan kaivausalueen kulmatolppien avulla 4X4 m:n alue, josta avattiin aluksi 4X2 metriä koordinaatein ilmaistuna 929-933/4612-4614 ja kaivauksen edetessä avattiin vielä ruutu 931-933/4614-4616 eli yhteensä 12 m². Alueen laajentamissuunta valittiin prospektointilöytöjen KM 28363:236 ja 238 perusteella, jotka olivat pronssisen rannerenkaan katkelma sekä savinen värttinänpyörä. Näitä löytöjä kaivettaessa huomioitiin erittäin hieno, väriltään harmahtava hiekka, joka tuli heti turpeen alta. Tämä oli poikkeavaa verrattuna vuoden -93 alueeseen, josta hienoa hiekkaa tuli esiin vasta kerroksesta 2 lähtien ja pääosin kerroksesta 3 kivisen maakerroksen alta.

Alueelta poistettiin turve ja taso siistittiin. Aluksi kaivettiin noin 3 senttimetriä ja tehtiin em. 2x2 m:n laajennus. Merkittäviä havaintoja ei tullut tässä vaiheessa, joten aluetta syvennettiin noin 3 senttimetriä tasoon 1. Alueen yläosassa oli kauttaaltaan harmahtavaa - mahdollisesti humuksen värjäämää - hienoa hiekkaa. Lähinnä lounaisreunassa oli tummaa maata; lounaisnurkassa se luultavasti liittyy vuoden 1993 kaivausalueen profiilista löytyneeseen jätekuoppaan. Mitään löytöjä ei kerroksesta 1 tullut. Alueella oli joitakin isompia kiviä, mutta mitään rakenteita ei ollut havaittavissa. Tämän jälkeen kaivettiin noin 5 senttimetriä tasoon 2. Suurin osa alueesta oli nyt vaaleaa hienoa puhdasta hiekkaa. Joitakin tumman maan läikkiä oli vielä alueen kaakkoisosassa. Harmahtava hieno hiekka keskittyi alueen länsiosiin. Läheltä luoteisreunaa alkoi paljastua läikkä tummemman harmaata maata, jossa oli palaneita kiviä ja hiiltä. Puhdistettaessa se erottui hyvin ympäröivästä vaaleasta hiekasta. Se tulkittiin tulisijaksi ja nimettiin rakenteeksi 3, jatkaen näin vuoden 1993 rakennenumeroitua. Kerroksesta kaksi tuli hyvin niukasti löytöjä; vain pari pientä palaneen luun sirua ja pari mahdollista rautanaulan katkelmaa. Ruutua 931-933/4614-4616 syvennettiin kymmenisen senttimetriä, jotta nähtäisiin mitä hienon hiekan alla on. Löytöjä ei tullut. Kivisyys lisääntyi ja pohjasora tuli näkyviin noin 25-35 cm:n syvyydeltä pinnasta katsottuen. Kaakkoisosan tumman maan läikät käytiin läpi pelkalla.

Tämän jälkeen keskityttiin tulisijan tutkimiseen. Muotoa pyrittiin saamaan esiin kaivamalla aluksi tulisijan vierestä noin 5 senttimetriä. Profiilin esiinsaaminen osottautui kuitenkin vaikeaksi, koska kuiva hieno hiekka ei pysynyt koossa, joten itse tulisijakohta syvennettiin. Sen rakenne selveni ja esiin saatiin hiiltä (kts kaivauskartta rakenteesta 3). Piirtämisen ja kuvaamisen jälkeen kiviä poistettiin. Kivet olivat nokisia ja murenivat hyvin helposti. Pohjan selvittämiseksi jatkettiin vielä 5 senttimetriä, jolloin tummemman harmaa alue selvästi pieneni. Tulisijan pohjalla oli yksi isompi kivi. Mitään löytöjä ei rakenteesta tullut. Tämän jälkeen alue täytettiin ja peitettiin.

Rakenne 3 on ensimmäinen selkeä rakenne, joka kaivausalueilta on löytynyt. Tulenpidon jälkiä odotettiin löytyväksi jo 1993 alueelta ja niiden puuttumista (hiilipitoista maata lukuunottamatta) pidettiin outona. Tuntuu luonteelta, että alueelta, jonne kaupankäyntiä varten on ainakin rantauduttu, löytyisi selvät merkit tulenpidosta. Nyt, kun selkeä tulenpidon paikka löytyi, voisi sen mahdollisesti liittää vuoden 1993 kaivausalueen profiilista löytyneeseen jätekuoppaan, sillä nämä kaksi rakennetta sijaitsevat vain viitisen metriä toisistaan.

ALUE XI

Alue XI valittiin kaivettavaksi rannerengaslöydön takia (KM 28363:3), jonka Torsten Edgren ja Ilkka Penttinen löysivät metallinpaljastimella käynnillään Hiittisissä syyskuussa 1993. Rannerenkaan esiinkaivamisen yhteydessä havaittiin tummaa maata, joka tulkittiin mahdolliseksi värjäytyneeksi kulttuurikerrokseksi. Alue sijaitsee rinteessä lähellä vuoden 1992 kaivausalueita I, sen itäpuolella rantaan kulkevan metsäpolun vieressä, kappelialueesta noin 100 metriä itään. Alue kaivettiin osa kerrallaan, joten lienee paikallaan selvittää nimitykset, joita kertomuksessa esiintyy. Aluksi avattiin ns. luoteisosaa 2x4 metriä eli koordinaatein ilmaistuna 912-914/4692-4696. Samalla avattiin pari metriä alemmas ns. kaakkoisosaa 2x4 metriä eli koordinaatein 908-910/4690-4694. Myöhemmin nämä kaksi osaa yhdistettiin ns. välisosalla 2x1 metriä eli koordinaatein 910-912/4693-4694. Kaivausten loppuvaiheessa tehtiin vielä ns. laajennusosa 1x2 + 2x1 metriä eli koordinaatein 914-915/4695-4697 ja 912-914/4696-4697 (kts. kaivauskartat). Kartat piirrettiin osissa ja yhdistettiin myöhemmin, josta johtuen vaaituslukuja on rajakohdissa useampia. Yhteensä aluetta siis avattiin 22 m².

Aluksi luoteis- ja kaakkoisosista poistettiin turve ja kaivettiin noin viisi senttimetriä. Luoteisosan lounaisreuna oli ruskeaa pienikivistä hiekkaa, joka näytti puhtaalta. Alueen keskiosassa oli selvästi tummempaa maata. Jo kerroksesta yksi lähtien löydöt keskittyivät luoteisosaan, jonka keskiosan tummasta likamaasta tuli runsaasti palanutta luuta (kts. löytökartta). Kaivausalueen keskelle jäänyttä kantoa poistettiin osin, mutta kokonaan sitä ei irrotettu. Luoteisosan kaakkoisreunan tumma maa oli koostumukseltaan erilaista, selvästi kovempaa ja nokisempaa kuin luoteisreunan, ja se tulkittiin palaneeksi. Kaakkoisosassa turve oli paksumpi ja sieltä oli viiden sentin kaivamisen jälkeen edelleen havaittavissa humuksen värjäämää maata. Tummempaa maata oli havaittavissa, muttei nokisuutta. Osin tuli näkyviin myös jo puhdasta hiekkaa. Maa-aines kaakkoisosassa oli pääosin karkeampaa kuin luoteisosassa. Sekä luoteis- että kaakkoisosassa tuli näkyviin rajoiltaan epämääräiset kivien tihentymät, jotka puhdistettiin esiin tasossa 1 (kts. tasokartta 1). Maa kivien välissä oli tummaa, muttei nokista, eivätkä palaneet luut keskittyneet kivien kohdalle. Osassa kivistä oli kuitenkin havaittavissa halkeamista ja rapautumista. Kun välisoa avattiin, tuli myös siitä esiin pieni kivien ryhmä. Nokisempi, kova maa jatkui myös hieman sinne. Kivimuodostelmat näyttivät tasossa 1 kuitenkin niin säännönmukaisilta, että oli vaikeaa mieltää ne aivan luonnollisiksi. Niitä ei voi pitää tulisijoina, vaikka niistä löytyneiden

muutamien sirpalekivien perusteella voisikin ajatella, että kiveyksiin on saattanut liittyä tulenpitoa jossakin muodossa. Löydöistä mainittakoon kaakkoisosasta löytynyt pienen pieni lasihelmi. Muutoin sekä kaakkois- että väliosa olivat kerroksen 1 osalta melko niukkalöytöiset. Kaakkoisosassa oli muun kivisyyden lisäksi runsaasti punaista hiekkakiveä.

Puhdistuksen ja piirtämisen jälkeen aloitettiin kerroksen kaksi kaivaminen aluksi viisi senttiä syvemmälle. Kaakkoisosasta kaivettiin vain osa (kts. kaivauskartta tasosta 2) ja kiveyksen poiston jälkeen tuli esiin puhdasta, hyvin kivistä raakaa maata. Löytöjä ei kerroksesta enää tullut. Samalla tavoin myös väliosasta tuli kivien poiston jälkeen näkyviin puhdas hiekka. Jokut tummat läikät lienevät olleet luontaisia. Sen sijaan luoteisosasta tuli runsaasti palanutta luuta, jopa lounaiskulman puhtaasta näköisestä hiekasta. Edelleen keskittymä oli luoteis- ja koillisprofiilien puolelle. Osa luuaineksesta näytti palamattomalta, kyseisenlainen keskittymä oli esimerkiksi aivan rannerenkaan löytöpaikan vieressä. Tummempi, mahdollisesti palanut alue jatkui vielä tässä syvyydessä (turpeesta noin 15-20 cm), mutta alkoi pientyä ja hävisi ennen tasoa 2. Kun luoteisosan aivan pohjoisnurkasta löytyi pieni keramiikanpala avattiin ns. laajennusosa, joka kaivettiin aluksi tasoon 1 eli reilut viisi senttimetriä. Kova, mahdollisesti palanut maa jatkui myös jonkin verran sinne, samoin tumma likamaa, mutta näkyviin tuli jo puhdasta hiekkää. Löytöinä tuli melko vähän palanutta luuta. Sen jälkeen myös laajennusosa kaivettiin viisi senttiä alemmas, jota kaivettaessa likamaa loppui melko nopeasti. Palanut luu keskittyi laajennuksessa luoteisosiin. Aluetta kaivettiin ja tasoitettiin vielä noin viitisen senttimetriä tasoon 2. Tässä vaiheessa tumma likamaa rajoittui jo selvästi luoteisosan keskelle, josta edelleen tuli palanutta luuta. Mielenkiintoisen lisäaspektin alueeseen antoi kerroksesta 2 löytyneet kaksi palaa rautakuonaa, jota Hiittisistä ei ole aikaisemmin löydetty. Raudanvalmistusta tutkineen FK Jouko Pukkilan mukaan kyseessä on pajakuona; toinen paloista on pienen kuonakakun puolikas. Hänen mukaansa rautakautinen (?) kuonalöytö saaristosta on yllättävä. Kuonan löytöpaikka ei ollut muusta alueesta poikkeava, eikä muita havaintoja raudan käsittelystä alueelta löytynyt.

Tason 2 piirtämisen jälkeen jatkettiin kaivamista käymällä vielä läpi jäljellä oleva likamaa. Se hävisi 2-4 cm:n kaivamisen jälkeen ja talteen saatiin edelleen palanutta luuta. Aivan luoteisosassa olevan kannon vierestä (itäpuolelta) ja osin alta tuli melko runsaasti hiiltä pienestä kuopanteesta, joka oli vajaan 5 cm:n syvyinen ja halkaisijaltaan noin 15 cm. Sen vieressä oli haljennut, mahdollisesti palanut kivi. Muuten kohdassa oli ympärillä puhdasta soraa, eikä mitään rakennetta ei ollut havaittavissa. Piirtämisen ja kuvaamisen jälkeen alue peitettiin ja kulmapaalut jätettiin paikoilleen.

Alueelta XI tuli kulttuurikerroksen ja luulöytöjen muodossa esiin selvimpiä viitteitä ihmistoinnasta mitä toistaiseksi on havaittu Kyrksundetin kaivausalueilla. Valitettavasti likamaan rajoja ei saatu kokonaan esiin; aluetta olisi pitänyt avata lisää. Palanutta luuta tuli keskittyneesti, joten luoteisosa näyttää selvimmältä aktiviteettialueelta. Se on melko tasaisella

terassimaisella kohdalla rinteessä noin 7 m mpy eli lähellä vanhaa rantaviivaa. Mahdolliset jatkotutkimukset voisivat suuntautua luoteisosan laajentamiseen rinnettä ylöspäin likamaan rajaamiseksi ja muiden mahdollisten rakenteiden paljastamiseksi.

KAPPELI, ALUE XII

Kappelialueen tutkimuksia jatkettaessa oli ilmassa monia työhypoteeseja. Alueella voitaisiin avata koeoja varsinaisen kappelin sisäpuolelle mm. Nordmanin alueen K tutkimiseksi, ja jotta voitaisiin tarkistaa onko siellä havaittavissa kulttuurikerrosta vai onko kappeli perustettu ns. puhtaalle paikalle. Mielenkiintoa herättivät myös hautojen merkinä olevat kivet, joiden alla mahdollisesti olevien hautausten tutkiminen Nordmanin toimesta on hänen raporteissaan osin epäselvää. Tutkimusten kohteeksi otettiin Nordmanin kartoissaan kiviksi P nimeämä länsilounas-itäkoillisuuntainen kolmen peräkkäisen kiven ryhmä (kts.kartta). Raportoinnissaan Nordman piti kiviä P todennäköisesti haudan merkinä, mutta samalla esiintyi ristiriitaisia tietoja, onko kivien alta kaivettu vai ei. Edellämainittujen asioiden varmistamiseksi avattiin kivien P ympärille noin 2,5x2,5 metrin alue, jota vielä laajennettiin myöhemmin kaakkoisreunastaan noin metri ja koillisreunastaan noin 40 cm (kts. kartta 1). Takymetrillä mitattiin kulmapaaluille seuraavat koordinaatit: x 951,414 y 4586,908 / x 950,634 y 4589,282 / x 948,899 y 4589,576 / x 947,997 y 4586,209 / x 947,289 y 4589,215.

Alueelta poistettiin aluksi turve. Kaivausalueeseen sisällytettiin myös osa kumpareta kivien P luoteispuolella. Kumpareen epäiltiin olevan syntynyt Nordmanin kaivausten jätemaasta. Maa siinä olikin hyvin multaista, kivistä ja irtonaista kaivaa aina kiviin P asti. Kumpareosa eli alueen luoteisosa nimettiin osaksi A ja siitä poistettiin vain pintamaa. Kaakkoisosa (alaosa) nimettiin osaksi B (kts. kaivauskartat). Piirtämisen jälkeen kivet P poistettiin ja osaa B syvennettiin. Pintakerros, joka oli melko tiivistä ja kivistä, poistettiin lapiolla. Noin parinkymmenen sentin syvyydeltä tuli vastaan keltaista, pienikivistä hiekkaa. Alueen kaakkoisosassa alkoi näkyä tummempi haudan jälki ja noin 30 cm:n syvyydessä siihen muodostui noin 160 cm:n pituinen haudan kuva, josta löytyi myös arkunnauloja. Myös koillisprofiilissa näkyi merkkejä mahdollisesta hautakuviosta ja tällöin suoritettiin em. laajennus, jotta se saataisiin kokonaan näkyviin. Maa oli vielä tässä vaiheessa hyvin kivistä. Noin puolen metrin syvyydestä alkoi tulla esiin luuta sekä ensimmäinen pääkallo (kallo 1). Se on todennäköisesti rikkoontuneesta haudasta, koska muita siihen selkeästi liittyneitä luita ei löydetty.

Osan B ollessa puhdistettuna noin puolen metrin tasoon, oli hahmotettavissa mahdollisesti useitakin hautauksia: kaksi osin päällekkäin menevää alueen keskellä, kaksi kaakkoisprofiilissa ja yksi mahdollinen haudan pää lähellä pohjoiskulmaa. Syvemmälle mentäessä hahmottaminen jälleen vaikeutui ja vain osan B keskellä oleva jälki selveni muodostaen yhtenäisen tummanharmaan kuvion lounaispäädyssä koillispäättyyn. Kuvion reunasta löytyi

arkun nauvoja. Alueen itänurkasta paljastui toinen kallo (kallo 2), jonka kasvot osoittivat kaakkoon. Sekin on mahdollisesti rikkonaisesta haudasta, koska siihen selvästi liittyviä luita ei löytynyt. Lounaissivulta, joka oli hieman ylempänä noin 40 cm:n tasossa, paljastui käsivarren luita ja nikamia. Tämä rakenne nimettiin haudaksi 1 ja kaivamista jatkettiin sen jalkopään etsimiseksi luita myötäillen. Kallo 3 paljastui noin 30 cm haudan 1 koillispuolelta, ja kun näkyviin tuli maatuneita olka- ja käsivarren luita nimettiin tämä haudaksi 2. Puhdistuksen yhteydessä saatiin näkyviin läheltä koillispäättyä osa selkärankaa, käden ja lantion luita eli hauta 3 (kts. kartat 3 ja 4). Kallosta 3 koilliseen maa muuttui ruskehtavaksi. Kaivamista jatkettiin varovaisesti luita esiin puhdistuen. Haudan 2 vainajan päällä oli säilynyt ohut kerros arkun puuta. Puhdistuksen jälkeen haudasta 2 saatiin näkyviin kallo, käsien luita, pahasti murentunut lonkka ja sääriluut. Haudan alaosan raja oli epäselvä, muuten haudan rajat olivat hahmotettavissa. Luut nostettiin ja haudan pohja käytiin läpi noin metrin syvyyteen asti, jonka jälkeen alue täytettiin ja kulmapaalut jätettiin paikalleen.

Kivien P alta siis löytyi tutkimattomia hautauksia. Tosin kaivauskarttoja verrattaessa voi huomata, että hauta 2 ei ole aivan kivien P alla, vaan niiden kaakkoispuolella. Hautojen suhteista voi ainakin päätellä sen, että haudat 1 ja 3 ovat vanhempia ja hauta 2 on rikkonut ne osittain. Kappelialueen kaivamista valvonut Tiina Jäkärä on laatinut erillisen osareportin, jossa käsitellään sekä vuonna 1994 tutkittuja hautauksia että aikaisempia havaintoja. Hän otti myös tutkittavakseen puunäytteitä (puulajimäärytyksiä varten) sekä dokumentoi arkunnaulat, jotka päätettiin jättää luetteloimatta ja liittämättä kansallismuseon kokoelmiin (kts. liite). Mainittakoon, että nauvoja puhdistettaessa niiden joukosta löytyi panssarinuolenkärki (KM 28363:303), joka on sijainnut haudan 2 jalkopäässä.

Hautojen 1, 2 ja 3 luut sekä em. kallot tallennettiin jatkotutkimuksia varten, joiden jälkeen ne on tarkoitus haudata takaisin kappelialueelle (kts. liitteet). Säilyneitä hampaita katsoi kentällä alustavasti hammaslääkäri Hellevi Penttinen ja hän arvioi kallon 1 vainajan noin 8-10-vuotiaaksi, koska leuassa oli näkyvissä vielä puhkeamattomia hampaita. Kallon 2 vainajan iäksi hän arvioi noin 11-12 vuotta.

ALUE XIII

Prospektoinnin yhteydessä alueesta XI noin 30 metriä itäkaakkoon eli lähempää rantaa löytyi noin 2x3 metrin alueelta neljä rautaesineen katkelmaa (KM 28363:284) ja samalla huomattiin palanutta luuta sekä likamaalta vaikuttavaa tummaa maata. Löytö ihmetytti, koska löytökorkeudeksi mitattiin 3,19 m mpy eli oltiin jo hyvin alhaalla. Löytöpaikkojen ympärille paalutettiin aluksi teodoliitin ja mittanauhojen avulla 6x1 metrin koeoja, joka nimettiin alueeksi XIII. Myöhemmin mittaukset tarkistettiin takymetrillä ja suoritettiin vähäisiä korjauksia. Koordinaatein ilmaistuna alue on x 869-875 / y 4688-4689. Alueesta avattiin

aluksi vain 4x1 metriä eli osa x 869-871 / y 4688-4689 avattiin vasta kaivauksen loppuvaiheessa, mistä johtuen rajakohdassa on kahdet vaaitusluvut (kts. kartat).

Aluksi poistettiin paksuhko turve, alue siistittiin ja siitä poistettiin humusta. Alta paljastui tummaa maata ja jo tässä vaiheessa joitakin palaneita luita. Paikoitellen näkyvissä oli vähän hienoa, vaaleata hiekkaa. Koska turpeen paksuus vaihteli (koillisprofiilissa pinnasta 10-12 cm, lounaisprofiilissa pinnasta 5-9 cm) ja paikoin maa näytti vielä humuksen värjäämältä, ei tasoa 1 piirretty, vaan jatkettiin suoraan kerrokseen kaksi todellisten värierojen selvittämiseksi. Maata poistettiin noin viitisen senttiä. Alueella oli lähes kauttaaltaan tummaa maata, jota oli kuitenkin vaikea tulkita varsinaiseksi likamaaksi. Löytöinä tuli edelleen palanutta luuta. Hiekkaa tuli tässä tasossa näkyviin enemmän. Alueella oli melko vähän kiviä (kts. tason 2 kartta), joista muutama oli mahdollisesti kuumudessa haljenneita. Mitään rakenteita ei ollut erotettavissa.

Kaivamista jatkettiin viisi senttimetriä lisää, jolloin tumma maa selvästi väheni ja vaaleaa hienoa hiekkaa tuli näkyviin. Palanutta luuta löytyi kuitenkin melko tasaisesti koko alueelta (kts. löytökartta), ja mitään keskittymiä oli vaikea erottaa. Hiekka oli samanlaista hienoa ja vaaleaa, osin myös harmahtavaa, kuin alueella VIII. Kaivamista jatkettiin vielä viisi senttiä tasoon 4, jolloin tumma maa hävisi lähes kauttaaltaan koko alueelta supistuen pieniksi läikiksi (tasokartta 4). Alueen länsikulmassa, juuren vieressä, se lienee ainakin ollut luontaista. Tummaa maata ei saanut rajattua selväksi kulttuurikerrokseksi myöskään profiilissa ja vielä kerrosta 4 kaivettaessa tuli palanutta luuta myös puhtaalta näyttäneestä vaaleasta hiekasta. Luuaines kuitenkin viittaa jonkinlaiseen aktiviteettiin alueella. Piirtämisen ja kuvaamisen jälkeen alue peitettiin ja kulmapaalut jätettiin paikoilleen.

ALUE XIV

Alue XIV avattiin kohtaan, josta prospektoinnissa löytyi sulaneeksi hopeaksi epäiltyä metallia. Konservointivaiheessa metallitippa paljastui sulaneeksi pronssiksi, josta oli tina noussut pintaan. Alue sijaitsee lähellä vuoden 1992 aluetta II, siitä noin 15 metriä länteen. Takymetrillä alueelle oli mitattu kaksi paalua (x 830 / y 4780 ja x 830 / y 4782), joiden avulla paalutettiin 2X1 m:n laajuinen alue, koordinaatein ilmaistuna x 830-832 / y 4780-4781. Turpeen poiston ja siistimisen jälkeen ei ollut havaittavissa mitään poikkeavia värjäytymiä. Tämän jälkeen kaivettiin noin viisi senttimetriä tasoon 1. Löytöinä saatiin neljä pientä palaa palanutta luuta. Suurimmaksi osaksi alueella oli vaaleahkon ruskeaa puhtaan näköistä hiekkaa. Tummemmat alueet näyttivät olevan lähinnä humuksen värjäämiä. Jatkettiin syvemmälle toiset viisi senttimetriä tasoon 2. Lisää löytöjä ei tullut. Suurin osa alueesta oli puhdasta hiekkaa, joitakin pieniä tummemman maan läikkiä oli havaittavissa. Ne käytiin vielä läpi pelkalla, kunnes puhdas hiekka tuli näkyviin parin senttimetrin kaivami-

sen jälkeen. Molemmat tasot piirrettiin ja valokuvattiin. Alue peitettiin ja kulmapaalut sekä takymetrillä mitatut apupaalut jätettiin maahan.

ALUE XV

Kuten edellä mainittiin, löydettiin prospektoinnin yhteydessä pronssinen ketjunktaja kiintopisteestä 14 noin 10 metriä itäkoilliseen. Sen löytöpaikalla havaittiin tiheässä kiviä ja maa oli melko tummaa. Koska yhtenä hypoteesina kyseiselle rinteelle oli mahdollinen kalmistonpaikka, haluttiin tutkia ketjunktajan ympäristöä mahdollisen palaneen luun, kalmistokiveyksen tms. löytämiseksi. Paikalle avattiin noin 1,5x1,5 m:n koeruutu, joka nimettiin alueeksi XV. Ketjunktajan löytöpaikka, koordinaateiltaan x 855,71 / y 4811,98 / z 8,45, merkittiin alueen lounaispaaluksi. Alue oli pääilmasuuntien mukainen. Alueelta poistettiin paksuhko turvekerros, jonka alta heti paljastui tiheä kivikerros. Se puhdistettiin näkyviin ja valokuvattiin. Mitään erityisiä havaintoja ei ollut. Kun kivet poistettiin ja kaivettiin noin pari senttimetriä, tuli vastaan puhdas kovahko maa. Mitään löytöjä alueelta ei tullut.

ALUE XVI

Prospektoinnin jatkuessa kappelin itäpuolella, Ilkka Penttinen löysi noin 400 metriä kappelista itään nelikulmaisesta kierretystä rautavartaasta tehdyn melko hyväkuntoisen esineen katkelman (KM 28363:211). Paikasta tuli muitakin kaikuja metallinilmaisimella. Löytöpaikka sijaitsee mäen laella, alueelta XV noin 50 metriä metsäpolkua koilliseen ja vajaat 30 metriä itään ylös rinnettä (kts. peruskarttaote). Mäen laelle tehtiin noin 1,6x1,6 metrin koekuoppa, joka nimettiin alueeksi XVI. Alue on tarkoitus liittää koordinaatistoon myöhemmin.

Aluksi poistettiin turve- ja humuskerros, joka oli paikoin paksuudeltaan noin 10-15 cm. Heti turpeen alta löytyivät ensimmäiset rautaesineiden katkelmat sekä palanutta luuta. Maata poistettiin tämän jälkeen runsaat viisi senttimetriä tasoon 1, joka valokuvattiin. Maa näytti osin vieläkin humuksen sekaiselta. Luoteissivulla oli tummempaa maata, josta suurin osa rautaesineiden katkelmista tuli. Koillissivulla oli isohkoja kiviä, joita ei poistettu. Muuten alueella oli ruskeaa hiekkaa, joka näytti puhtaalta. Aluetta syvennettiin vielä noin 5 cm (kaikenkaikkiaan pinnasta mitattuna kaivettiin noin 20-25 cm). Joitakin rautaesineitä löytyi lisää ja osin tumman maan alta tuli näkyviin ruskeaa hiekkaa. Enempää ei ehditty tutkia, joten alue peitettiin ja merkittiin paaluin mittauksia ja jatkotutkimuksia varten. Ainakin laajennusta voitaisiin tehdä koilliseen, jotta voitaisiin selvittää olivatko isot kivet luontaisesti paikalla vai ihmisen siirtämiä. Palanut luu viittaa ainakin ihmistoimintaan alueella ja lisäksi rautaesineiden katkelmia (KM 28363:210-226) löytyi paljon pieneltä alalta. Niistä suurin osa oli pahoin ruostuneita ja siten vaikeasti määriteltävissä. Tunnistettavat esineet olivat rautanaulojen katkelmia.

LÖYDÖT

Vuoden 1994 löydöt antavat edelleen vahvistusta sille, että Kyrksundet on ollut kauppapaikka. Tähän viittaavat varsinkin pronssiesineiden katkelmat, rahojen katkelmat sekä punnukset, joita löytyi kymmenen kappaletta. Varsin mielenkiintoinen on muinaisjäännösalueen itäosasta löytynyt suurikokoinen punnus (KM 28363:298), jossa on koristeena arabialaista kirjoitusta ja punsattuja kolmiokuvioita. Tietävästi se on Suomessa ainutlaatuinen. Konservattorit Leena Tomanterä ja Päivi Pykäläaho laskivat konservoinnin yhteydessä sen alkuperäisen painon olleen noin 104,3 grammaa. Punnukset ovat keskittyneet samalle alueelle kuin prospektontilöydöt kokonaisuudessaan, mutta yksi kappale on sekä muinaisjäännösalueen läntisestä kuin itäisestäkin osasta (kts. punnusten levintäkarta sekä peruskarttaote).

Uusi suurempi löytöryhmä vuonna 1994 olivat panssarinuolenkärjet (12 kappaletta), joita aikaisemmin on löytenyt vain yksi kappale. Panssarinuolenkärjet on suurin löytöryhmä, joka on ajoitettavissa keskiaikaan. Mielenkiintoista on, että niitä löytyi sekä kappelin länsi- että itäpuolelta, keskittyen samoille alueille, joilta on rautakautisia löytöjä (kts. panssarinuolenkärkien levintäkarta).

Pysyvään asutukseen viittavia löytöjä tuli hyvin vähän. Keramiikkaa on löytenyt useampia paloja ainoastaan vuoden 1993 alueelta VIII, nekin todennäköisesti yhdestä astiasta. Alueelta XI löytenyt keramiikanpala on valitettavasti tulkinnanvarainen. Alueelta VIII löytenyt savinen värttinänpyörä on uusi löytö Kyrksundetissa, mutta se ei ole liitettävissä suoraan johonkin tiettyyn toimintaan alueella. Mielenkiintoista on myös rautakuonan löytenminen. Se voisi merkitä jonkinasteista pitempää oleskelua alueella, ainakin kaupankäyntikauden ajan. Alueeltahan on useita viitteitä pronssinvalannasta. Saattaa olla, että Kyrksundetissa on ollut tilapäisiä työpajoja vaikka varsinainen pysyvä asutus on syntynyt nykyisten Hiittisten ja Rosalan kylien tienoille, jossa on voitu sekä viljellä maata että kalastaa.

Mielenkiintoinen on prospektoinnin yhteydessä käsitelty löytöryhmä, johon kuuluvat kupurasolki, spiraalit, ketjunktaja, miekan säilä ja keihäänkärki. Varsinkin solki ja todennäköisesti myös ketjunktaja edustavat kotimaisia esinemuotoja; ketjunktajan vastineita on löytenyt Sääksmäeltä ja Kalvolasta. Soljen löytöpaikka - laakakiven alla - ja erikoinen kokoelma metalliesineitä lohkareisessa maastossa johti kentällä pohtimaan sitä mahdollisuutta, että tutkimusalueen itäosalla olisi jokin erityisluonne, uhripaikka tms. Tässä yhteydessä todettiin myös, että Hiittinen paikannimenä on hiisi-sanan johdannainen. Toisaalta lähistöstä, itään viettävältä rinteeltä löytenneet esineet - pronssiesineen katkelma, katkelma kullatusta rengasneulasta sekä punnus - osoittavat, että toiminta tällä alueella ei ole keskittynyt vain yhdelle pienelle alueelle. Myös vuoden 1992 kaivausalue II sijaitsee vain noin 25 m:n päässä, ja tältä kaivausalueelta on mm. vastaavanlaisia palaneen luun löytöjä

kuin tutkimusalueen muista osista. Saattaa siis olla, että tutkimusalueen itäosa tulevaisuudessa tulee paljastamaan samoja piirteitä kuin aikaisemmin tutkitut alueet. Siinä tapauksessa itäosan esineiden katkelmat, kuten pronssinen, rikottu ketjunktaja sekä spiraalit voidaan todennäköisesti liittää samaksi uusiokäyttöön tarkoitetuksi pronssiromuksi kuin muualta löydetty pronssiesineiden katkelmat.

NÄYTTEET

Maanäytteitä otettiin alueilta VIII, XI ja XII (kts. liite). Näytteiden koko oli litrasta kahteen litraan. Alueen VIII näyte otettiin rakenteesta 3 eli tulisijasta ja samoista kohdin otettiin myös kaksi hiilinäytettä (KM 28363:12-13). Alueen XI maanäytteet otettiin alueen luoteisosan tummasta maasta, johon suurin osa palaneesta luusta keskittyi. Samalta alueelta saatiin myös kaksi pienehköä hiilinäytettä kerroksesta kaksi (KM 28363:141-142). Runsaimmin hiiltä saatiin alueen XI pohjatasossa esiin tulleesta rakenteettomasta kuopanteesta (KM 28363:143), jonka suhde kulttuurikerrokseen oli epäselvä; kyseessä saattaisi jopa olla hiiltyneen juuren jäännös. Alueen XII kaksi maanäytettä otettiin haudan 2 keskeltä.

Maanäytteet toimitettiin Turun yliopistoon FT Terttu Lempiäisen tutkittaviksi. Tätä kirjoittaessa hänen kirjallinen raporttinsa ei ole vielä valmistunut, mutta hänen antamiensa suullisten tietojen mukaan maanäytteistä ei ole löytynyt mitään merkittäviä makrofossiileja. Näytteet olivat päinvastoin hyvin puhtaita. Näin ollen tulokset vastaavat vuoden 1993 näytteiden tuloksia eli ihmistoiminta alueella ei kuvastu paleobotaanisissa näytteissä. Tulevaisuudessa kannattanee maanäytteitä ottaa vain erityistapauksissa selkeästä rakenteesta tai likamaasta.

YHTEENVETO

Tutkimuksia Kyrksundetissa suoritettiin nyt neljättä kesää. Tasokaivettua aluetta on kaiken kaikkiaan noin 282 neliometriä, joista 53 neliometriä tutkittiin vuonna 1994. Monipuoliset esinelöydöt vahvistavat käsitystä siitä, että Kyrksundetissa on ollut kauppapaikka myöhäisellä rautakaudella, toiminnan painottuessa ilmeisesti viikinkiajalle. Alueella ei sitävastoin näyttäisi olleen pysyvää asutusta. Siihen viittaavat tähän astiset (negatiiviset) havainnot kaivausalueilta sekä makrofossiilianalyysit. Vaikka alueelta XI löytyi selkeästi enemmän palanutta luuta ja likamaaksi tulkittavaa tummaa maata kuin aikaisemmin kaivetuilta alueilta, viittaa selkeiden rakenteiden puuttuminen ja likamaakerroksen ohuus tilapäisyyteen. Alueelta XI piirretty profiilikartta ei ilmaissut tasoissa havaittuja värieroja juuri lainkaan (eikä karttaa näinollen piirretty puhtaaksi). Samaa tilapäisyyttä ilmaisee ehkä myös alueen VIII puhtaan maan ympäröimä ja löydötön tulisija. Ajatellen talven sääolosuhteita ja siten purjehduskauden lyhyttä, kausiluontoisuus nimenomaan kaupankäynnissä tuntuikin luontevalta.

Keskiaikaisesta toiminnasta alueella löydöstö ei anna selkeää kuvaa. Vuoden 1994 löydöistä selvimmän keskiaikaan ajoittuvat panssarinuolenkärjet. Tämän löytöryhmän liittäminen mihinkään tiettyyn toimintaan on vaikeaa. Henrik Asplund pohti vuoden 1993 kaivausraportissaan, että kaupankäynnin merkitys olisi mahdollisesti rautakauden lopulla tai keskiajan alussa alkanut vähentyä, mutta Kyrksundetia olisi edelleen käytetty rantautumispaikkana suojaisuutensa vuoksi. Alueella olisi kuitenkin keskiajallakin tärkeä merkityksensä, koska sinne perustettiin kappeli ja hautausmaa.

Kappelialueen tutkimuksissa ilmeni, että alueelta löytyy vielä tutkimattomia hautauksia. Ongelmat tutkimuksissa liittyvät ajoituskysymyksiin ja hautausten erottamiseen. Kivien P kohdalla ei voida varmuudella sanoa, liittyivätkö ne paljastuneisiin hautauksiin. Kaikkia mahdollisia haudan jälkiä, jotka hahmottuivat noin puolen metrin syvyydessä, ei enää kaivauksen myöhemmässä vaiheessa saatu rajattua. Kaiken kaikkiaan jatkotutkimuksissa tulisi kysymyksenasettelua ja kaivausmetodeja tarkentaa.

Prospektointilöytöjen kokonaisjakaumaa tarkasteltaessa selvin metallilöytöjen keskittymä muodostuu kappelialueen tuntumaan, sen koillis- ja itäpuolelle (kts. liitekartta prospektointilöydöistä 1992-94). Tihein löytöalue ulottuu noin 100 metriä kappelialueesta itään. Keskittymä sijaitsee 5 metrin korkeuskäyrän tuntumassa eli lähellä vanhaa rantaviivaa. Mukana tarkastelussa ovat ensi kertaa myös vuoden 1992 löydöt, joiden löytötiedot perustuvat Torsten Edgrenin antamiin koordinaatteihin ja vuoden 1992 löytökarttaan (kts. liite 1992 prospektointilöydöistä). Mitään selkeitä osa-alueita eri toimintoihin ei Kyrksundetista vielä voi erottaa. Prospektointi ei ole ollut niin systemaattista alueen eri osissa, jotta varmoja päätelmiä pystyisi tekemään. Kappelin lähialueet (em. keskittymä) ovat melko hyvin tutkitut, mutta alueen itäisissä osissa on vielä puutteellisesti tutkittuja alueita. Turpeen paksuus ym. maasto- ja luonnonolosuhteet aiheuttavat myös omat rajoituksensa metallinilmaisimen käytölle. Näin ollen ei voida päätellä, onko nykyisen löytökeskittymän ja itäisten löytöpaikkojen välinen tyhjältä näyttävä alue löydötön.

Fagerström ja Roth erottelivat inventointiraportissaan vuodelta 1991 eri osa-alueita, joista 4 sijoittuu Kyrksundetin salmen pohjoispuolelle (kts. liite vuoden 1993 peruskarttaotteesta):

- Dragsfjärd 1 kauppa-, käsityö- ja asuinpaikka sekä mahdollinen laiturirakenne
- Dragsfjärd 2 mahdollinen polttokenttäkalmisto ja röykkiö
- Dragsfjärd 3 terassimainen rakenne
- Dragsfjärd 4 rautakirveen ja pronssiesineiden löytöpaikka

Lisäksi he ovat vuoden 1991 koekaivausraportissaan jakaneet muinaisjäännösalueen kuuteen alueeseen, joiden havainnot tukevat em. jakoa (kts. tulkinnoista myös Asplundin kaivausraportti 1993). Vuosien 1992-94 kaivausten havainnot ovat vahvistaneet ajatuksen

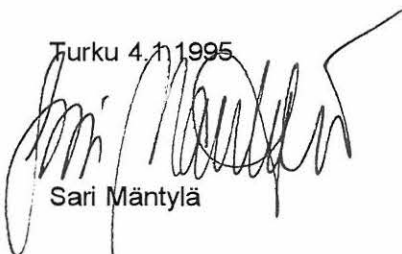

kauppapaikasta. Kaivausalue XI sijaitsee oletetun laiturerakenteen tuntumassa, mutta tähän hypoteesiin eivät tutkimukset antaneet vielä vahvistusta. Oletetulle kalmistoalueelle, Dragsfjärd 2, sijoittui vuoden 1994 koealue XVI, jonka havainnot eivät viittaa kalmistoon. Löytöinä tuli metalliesineiden - lähinnä rautanaulojen - katkelmia sekä palanutta luuta. Alueen tutkimukset jäivät kuitenkin kesken. Mielenkiintoa herättää myös vuoden 1991 koeopitusraportin yleiskartassa oleva havaintoalue (4), joka sijainniltaan on lähellä vuoden 1994 tutkimusalueen itäosaa, josta löytyi mm. kupurasolki, keihäänkärki ja miekan säilä. Vuoden 1991 raportin mukaan havaintoalueella (4) esiintyi metallinpaljastinhavaintoja ja poikkeavaa kasvillisuutta, joita ei ole siinä yhteydessä tarkemmin kommentoitu. Koska muinaisjäännösalueen keski- ja itäosat selvästi ovat vielä arvoitukselliset, olisi niiden tutkimusta tulevaisuudessa jatkettava. Varsinkin kumpare, jolta kupurasolki löytyi, ja sen ympäristö tuntuisi mielenkiintoiselta tutkia. Näin voitaisiin havaita muodostuuko sinne erityisen luonteen omaava löytökeskittymä vai vastaako löytömateriaali siellä kappelialueen läheisyydessä olevaa keskittymää.

Muinaisjäännösalueen laajuutta voidaan pitää myös osin selvittämättömänä asiana. Vuoden 1991 inventointiraportin mukaan Ilkka Penttinen löysi rautakirveen ja pronssiesineitä kohteesta Dragsfjärd 4 maantien länsipuolella. Asiaa vuonna 1994 tiedusteltaessa, ei Penttisen mukaan tältä alueelta ole pronssiesineitä löytynyt. Löytöjä maantien länsipuolelta tuli kuitenkin vuoden 1994 kaivausten jälkeisenä viikonloppuna, kun Penttinen tutki metallinpaljastimella kappelin länsi- ja pohjoispuolista aluetta, ja hän löysi pronssiesineitä (KM 28363:299-302, kts. peruskarttaote). Löytö 301, joka sisältää kolme katkelmaa valetusta pronssiastiasta, sijoittuu lähelle vuoden 1991 inventoinnin havaintoaluetta 3 (kts. peruskarttaotteet). Kyseessä on raportin mukaan terassimainen rakenne, jonka alueelta tuli runsaasti metallikaikuja sekä turvetta poistettaessa rautaniittejä, jotka jätettiin paikoilleen. Vuoden 1994 uusista löydöistä, sekä vanhojen löytötietojen ristiriitaisuudesta johtuen, tulisi kyseisen alueen tutkimuksia jatkaa.

Koska Kyrksundet on erittäin laaja ja samalla Suomessa ainutlaatuinen muinaisjäännösalue, tulisi alueen kartoitukseen ja mittaustehtäviin panostaa tulevilla tutkimuksilla. Liitteenä olevassa yleiskartassa on koottu yhteen olemassa olevat koordinaattitiedot, mutta sitä ei voida luotettavasti liittää peruskarttoihin tms. (kts. yleiskartta ja liite karttapisteiden koordinaateista). Koska alueella on käynnissä silta- ja tienrakennushankkeita, tullee sen myötä mahdolliseksi saada kaivausten koordinaatisto liitetyksi valtakunnalliseen koordinaatistojärjestelmään.

Turku 4.11.1995

Sari Mäntylä

MUSTAVALKONEGATIIVIT

- 97655 Yleiskuva alueesta XI, taso 1 kesken. Kuvattu pohjoisesta.
- 97656 Yleiskuva alueesta XI, taso 1 kesken. Kuvattu kaakosta.
- 97657 Alueen XI kaakkoisosaa, taso 1 kesken. Kuvattu kaakosta.
- 97658 Alueen XI luoteisosaa, taso 1 kesken. Kuvattu lounaasta.
- 97659 Mahdollista kiveystä alueen XI kaakkoisosassa (908-910/4690-4692), taso 1. Kuvattu kaakosta.
- 97660 Mahdollista kiveystä alueen XI kaakkoisosassa (908-910/4690-4692), taso 1. Kuvattu idästä.
- 97661 Mahdollista kiveystä alueen XI kaakkoisosassa (908-910/4690-4692), taso 1. Kuvattu suoraan ylhäältä luoteesta.
- 97662 Alueen XI luoteisosaa tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 97663 Mahdollista kiveystä alueen XI luoteisosassa (912-914/4694-4696) tasossa 1. Kuvattu koillisesta.
- 97664 Alueen XI luoteisosaa tasossa 1. Kuvattu koillisesta.
- 97665 Aluetta XI, ns. väliosaa (910-912/4691-4692) tasossa 1. Kuvattu kaakosta.
- 97666 Yleiskuva alueesta XI. Taso 1. Kuvattu pohjoisesta.
- 97667 Yleiskuva alueesta XI. Taso 1. Kuvattu pohjoisesta.
- 97668 Työkuva alueelta VIII. Taso 1 kaivetaan. Kuvattu kaakosta.
- 97669 Alue VIII. Taso 1 kesken. Kuvattu kaakosta.
- 97670 Alue VIII tasossa 1. Kuvattu etelästä.
- 97671 Alue VIII tasossa 1. Kuvattu lännestä.
- 97672 Alue VIII tasossa 1. Kuvattu kaakosta.
- 97673 Alue VIII tasossa 1. Kuvattu etelä-kaakosta.
- 97674 Alue XII. Hautauksen jälkiä. Kuvattu lounaasta.
- 97675 Alue XII. Hautauksen jälkiä. Kuvattu luoteesta.
- 97676 Alueen XI luoteisosaa. Taso 2 kesken. Kuvattu lounaasta.
- 97677 Alue VIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 97678 Alue VIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 97679 Alue VIII, rakenne 3 (tulisija) tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 97680 Kallo 2 puhdistettuna.
- 97681 Alueen XI luoteisosaa tasossa 2. Taustalla ns. laajennusosa (914-915/4693-4694 ja 912-915/4694-4695) tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 97682 Alueen XI luoteisosaa tasossa 2. Taustalla ns. laajennusosa (914-915/4693-4694 ja 912-915/4694-4695) tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 97683 Alue XI. Tummaa maata. Taso 2. Kuvattu kaakosta.
- 97684 Alue VIII, rakenne 3 (tulisija). Taso 3. Kuvattu lännestä suoraan ylhäältä.
- 97685 Alue VIII, rakenne 3 (tulisija) tasossa 3. Kuvattu koillisesta.
- 97686 Alue VIII, rakenne 3 (tulisija) tasossa 3. Kuvattu kaakosta.
- 97687 Metallinilmaisimen käyttöä. Kuvassa insinööri Ilkka Penttinen ja osastonjohtaja Torsten Edgren.
- 97688 Kappelialue. Kivet P. Kuvattu kaakosta.
- 97689 Kappelialue. Etualalla kivet P. Kuvattu kaakosta.
- 97690 Kappelialue. Näkymä muistomerkillle. Kuvattu koillisesta.
- 97691 Kappelialue. Kuvattu kaakosta.
- 97692 Alue XII. Kivet P paljastettuina. Kuvattu koillisesta.
- 97693 Alue XII. Kivet P paljastettuina. Kuvattu koillisesta.
- 97694 Alue XII. Turve poistettu. Kuvattu koillisesta.
- 97695 Alue XII. Turve poistettu. Kuvattu idästä.

- 97696 Prospektointilöytöä kaivetaan esiin.
- 97697 Pronssisen rannerenkaan katkelma.
- 97698 Alueen XII B-osaa kaivettu syvemmälle. Kuvattu koillisesta.
- 97699 Alueen XII B-osaa kaivettu edelleen syvemmälle ja poistettu kiviä. Kuvattu koillisesta.
- 97700 Alue XII, B-osa. Haudan jälkeä näkyvissä. Kuvattu luoteesta.
- 97701 Alue XII, B-osa. Haudan jälkeä näkyvissä. Kuvattu luoteesta.
- 97702 Alue XII, B-osa. Haudan jälkeä näkyvissä. Kuvattu luoteesta.
- 97703 Alue XII, B-osa. Haudan jälkeä näkyvissä. Kuvattu koillisesta.
- 97704 Alue XII, B-osa. Pohjoisnurkassa mahdollinen haudan jälki. Kuvattu kaakosta.
- 97705 Alue XII. B-osaa laajennetaan. Maanmittari Kristian Lindroos välineineen. Kuvattu koillisesta.
- 97706 Alue XII. B-osaa laajennetaan. Kuvattu lounaasta.
- 97707 Alue XII. Kallo 1. Kuvattu lounaasta.
- 97708 Alue XII. Kallo 1. Kuvattu lounaasta.
- 97709 Alue XII. Osa B laajennuksineen samassa tasossa. Haudan jälkiä näkyvissä. Kuvattu koillisesta.
- 97710 Alue XII. Osa B laajennuksineen samassa tasossa. Haudan jälkiä näkyvissä. Kuvattu koillisesta.
- 97711 Kallo 2. Kuvattu suoraan ylhäältä kaakosta.
- 97712 Alue XII, B-osa. Hauta 2 paljastumassa. Kuvattu koillisesta.
- 97713 Alue XII, B-osa. Hauta 2 paljastumassa. Kuvattu koillisesta.
- 97714 Alue XIII tasossa 1. Löydöt merkitty nauloin. Kuvattu kaakosta.
- 97715 Alue XIII tasossa 1. Löydöt merkitty nauloin. Kuvattu kaakosta.
- 97716 Alueen XII lounaispäätyä. Käsivarren luita näkyvissä. Kuvattu koillisesta.
- 97717 Alue XII. Kallo 3 ja sen vieressä arkun nauvoja. Kuvattu kaakosta.
- 97718 Alue XII. Hauta 2, kun vainajan luut puhdistettu näkyviin. Kuvattu koillisesta.
- 97719 Miekka in situ. Kuvattu lännestä.
- 97720 Miekka palat järjesteltyinä.
- 97721 Alue XIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 97722 Alue XIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 97723 Rinne, josta löytyivät miekka ja keihäänkärki. Kuvattu luoteesta.
- 97724 Rinne, josta löytyivät miekka ja keihäänkärki. Kuvattu luoteesta.
- 97725 Kupurasoljen ja ketjunjakajan löytöaluetta. Kuvattu lounaasta.
- 97726 Kupurasoljen ja ketjunjakajan löytöaluetta. Kuvattu lounaasta.
- 97727 Alue XII. Hauta 2. Arkun puuta oikean sääriluun päällä. Kuvattu kaakosta.
- 97728 Kupurasoljen ja ketjunjakajan löytöaluetta. Kuvattu pohjoiskoillisesta.
- 97729 Keihäänkärki in situ. Kuvattu luoteesta.
- 97730 Yleiskuva alueesta XI tasossa 2. Kuvattu pohjoisesta.
- 97731 Yleiskuva alueesta XI tasossa 2. Kuvattu pohjoisesta.
- 97732 Alueen XI kaakkoisosaa tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 97733 Alue XII. Luoteisprofiili. Kuvattu kaakosta.
- 97734 Alueen XI luoteisosan laajennus tasossa 2. Kuvattu luoteesta.
- 97735 Alueen XI luoteisosan laajennus tasossa 2. Kuvattu luoteesta.
- 97736 Työkuva alueelta XI. Tumman maan kohtia kaivetaan pohjaan.
- 97737 Alue XIII tasossa 3. Kuvattu kaakosta.
- 97738 Alue XIII tasossa 3. Kuvattu kaakosta.
- 97739 Alue XI. Hiiltä ja nokimaata sisältänyt kuopanne sekä haljennut kivi.

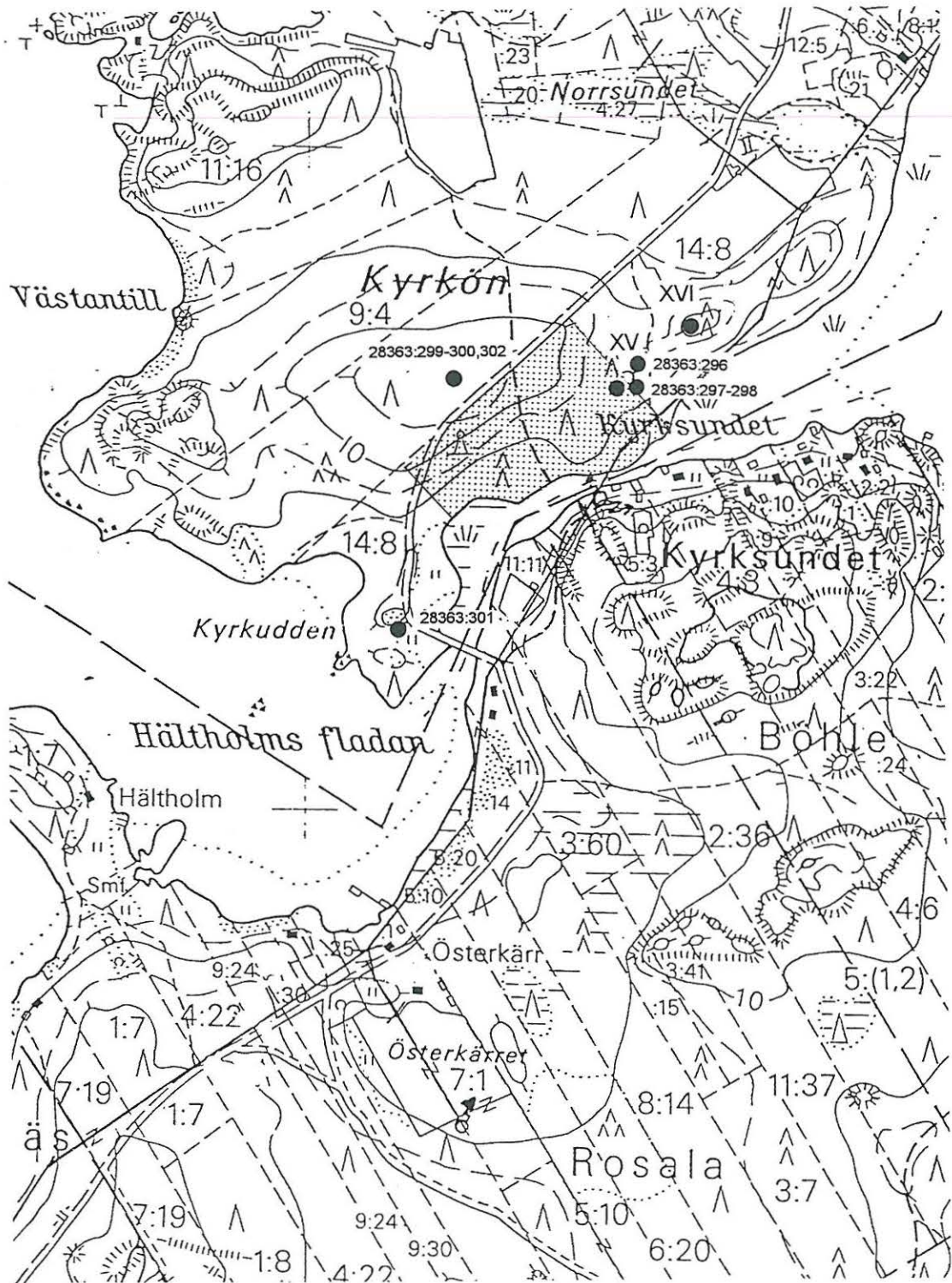

	Kuvattu kaakosta.
97740	Alue XIV. Taso 1. Kuvattu kaakosta.
97741	Alue XIV. Taso 1. Kuvattu kaakosta.
97742	Alue XIII tasossa 4. Kuvattu kaakosta.
97743	Alue XIII tasossa 4. Kuvattu kaakosta.
97744	Alueen XI luoteisprofilia. Kuvattu kaakosta.
97745	Alue XIII. Jatko-osa tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
97746	Alue XIV tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
97747	Alue XIV tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
97748	Alue XIII kokonaan tasossa 4. Kuvattu kaakosta.
97749	Alue XIII kokonaan tasossa 4. Kuvattu kaakosta.
97750	Alue XV (ketjunjakajan löytöpaikka). Kuvattu pohjoisesta.
97751	Alue XV (ketjunjakajan löytöpaikka). Kuvattu pohjoisesta.
97752	Alue XV (ketjunjakajan löytöpaikka). Kuvattu pohjoisesta.
97753	Alue XV (ketjunjakajan löytöpaikka). Kuvattu pohjoisesta.
97754	Kupurasoljen ja pronssispiraalien löytöpaikka. Kuvattu ylhäältä idästä.
97755	Kupurasoljen ja pronssispiraalien löytöpaikka. Kuvattu ylhäältä idästä.
97756	Prospektointilöytöä kaivetaan esiin.
97757	Alue XVI tasoa 2. Kuvattu luoteesta.
97758	Alue XVI tasoa 2. Kuvattu koillisesta.
97759	Laakakivi kupurasoljen löytöpaikan lounaispuolella. Kuvattu kaakosta.

DIAPOSITIIVIT

- 29941 Yleiskuva alueesta XI paalutuksen jälkeen. Kuvattu pohjoisesta.
- 29942 Yleiskuva alueesta XI paalutuksen jälkeen. Kuvattu pohjoisesta.
- 29943 Kappelialue. Kivet P. Kuvattu idästä.
- 29944 Alueen XI kaakkoisosaa tasossa 1. Kuvattu kaakosta.
- 29945 Alueen XI kaakkoisosaa tasossa 1. Kuvattu kaakosta.
- 29946 Alueen XI luoteisosaa tason 1 ollessa kesken. Kuvattu lounaasta.
- 29947 Alue XII avattuna. Kuvattu koillisesta.
- 29948 Työkuva alueelta XI. Kaakkoisosaa tason 1 ollessa kesken. Kuvattu lounaasta.
- 29949 Mahdollista kiveystä alueen XI kaakkoisosassa (908-910/4690-4692). Taso 1. Kuvattu idästä.
- 29950 Mahdollista kiveystä alueen XI kaakkoisosassa (908-910/4690-4692). Taso 1. Kuvattu luoteesta.
- 29951 Mahdollista kiveystä alueen XI kaakkoisosassa (908-910/4690-4692). Taso 1. Kuvattu idästä.
- 29952 Alueen XI luoteisosaa tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 29953 Mahdollista kiveystä alueen XI luoteisosassa (912-914/4694-4695). Taso 1. Kuvattu koillisesta.
- 29954 Alueen XI kaakkois- ja ns. välisosaa (910-912/4693-4694) tasossa 1. Kuvattu koillisesta.
- 29955 Alueen XI kaakkois- ja välisosaa tasossa 1. Kuvattu kaakosta.
- 29956 Alueen XI kaakkois- ja välisosaa tasossa 1. Kuvattu kaakosta.
- 29957 Alue XII. Haudan jälki. Kuvattu kaakosta.
- 29958 Alue XII. Luoteisprofiili. Kuvattu luoteesta.
- 29959 Työkuva alueelta VIII. Kuvattu kaakosta.
- 29960 Alue VIII. Taso 1 kaivetaan. Kuvattu kaakosta.
- 29961 Alue XII. Osaa B laajennetaan. Kuvattu lounaasta.
- 29962 Alue XII. Kallo 1 paljastettuna. Kuvattu lounaasta.
- 29963 Alue VIII tasossa 1. Kuvattu etelästä.
- 29964 Alue VIII tasossa 1. Kuvattu länsikulmasta.
- 29965 Alue VIII tasossa 1. Kuvattu kaakosta.
- 29966 Alue XII, B-osa laajennuksineen samassa tasossa. Hautauksen jälkiä näkyvissä. Kuvattu lounaasta.
- 29967 Alue XII, B-osa laajennuksineen samassa tasossa. Hautauksen jälkiä näkyvissä. Kuvattu lounaasta.
- 29968 Alueen XI luoteisosaa tason 2 ollessa kesken. Kuvattu lounaasta.
- 29969 Alue XII. Kallo 2. Kuvattu kaakosta.
- 29970 Tutkija Helena Edgren puhdistaa esiin kalloa 2.
- 29971 Aluetta VIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 29972 Alue VIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 29973 Alue VIII. Rakenne 3. Taso 2. Kuvattu ylhäältä kaakosta.
- 29974 Kallo 2 puhdistettuna.
- 29975 Alueen XI luoteisosaa taso 2, laajennusosa tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 29976 Alueen XI luoteisosaa taso 2, laajennusosa tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 29977 Alueen XI luoteisosassa tummaa maata. Taso 2. Kuvattu kaakosta.
- 29978 Alue VIII, rakenne 3 (tulisija) tasossa 3. Kuvattu ylhäältä kaakosta.
- 29979 Alue VIII, rakenne 3 (tulisija) tasossa 3. Kuvattu koillisesta.
- 29980 Alue VIII, rakenne 3 (tulisija) tasossa 3. Kuvattu kaakosta.

- 29981 Alue XIII tasossa 1. Löydöt merkitty nauloin. Kuvattu kaakosta.
- 29982 Alue XIII tasossa 1. Löydöt merkitty nauloin. Kuvattu kaakosta.
- 29983 Alue XII. Käsivarren luuta näkyvissä lounaispäädyssä. Kuvattu kaakosta.
- 29984 Alue XII. Kallo 3, hauta alkaa paljastua. Kuvattu kaakosta.
- 29985 Alue XII. Hauta 2, kun vainajan luut puhdistettu näkyviin. Kuvattu koillisesta.
- 29986 Miekka in situ. Kuvattu lännestä.
- 29987 Miekka in situ. Kuvattu lännestä.
- 29988 Miekka palat järjestettyinä.
- 29989 Alue XIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 29990 Alue XIII tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 29991 Rinne, josta löytyivät miekka ja keihäänkärki. Kuvattu luoteesta.
- 29992 Rinne, josta löytyivät miekka ja keihäänkärki. Kuvattu lännestä.
- 29993 Kupurasoljen ja ketjunjakajan löytöaluetta. Kuvattu lounaasta.
- 29994 Alue XII. Hauta 2. Arkun puuta luiden päällä ja välissä. Kuvattu kaakosta.
- 29995 Alue XII. Hauta 2. Arkun puuta oikean sääriluun päällä. Kuvattu kaakosta.
- 29996 Kupurasoljen ja ketjunjakajan löytöaluetta. Kuvattu luoteesta.
- 29997 Kupurasoljen ja ketjunjakajan löytöaluetta. Kuvattu luoteesta.
- 29998 Keihäänkärki in situ. Kuvattu luoteesta.
- 29999 Kaivausryhmän jäseniä ja paikallisia asukkaita kokoontuneet keihäänkärjen löytöpaikan ympärille.
- 30000 Yleiskuva alueesta XI tasossa 2. Kuvattu pohjoisesta.
- 30001 Yleiskuva alueesta XI tasossa 2. Kuvattu pohjoisesta.
- 30002 Alueen XI kaakkoisosaa tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 30003 Alue XII. Luoteisprofiili. Kuvattu kaakosta.
- 30004 Alue XII. Arkun pohjanauloja in situ. Kuvattu kaakosta.
- 30005 Alueen XI luoteisosan laajennus tasossa 2. Kuvattu luoteesta.
- 30006 Alue XIII tasossa 3. Kuvattu kaakosta
- 30007 Alue XI. Hiiltä ja nokimaata sisältänyt kuopanne ja haljennut kivi. Kuvattu kaakosta.
- 30008 Alue XI. Hiiltä ja nokimaata sisältänyt kuopanne ja haljennut kivi. Kuvattu kaakosta
- 30009 Alue XIV tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 30010 Alue XIV tasossa 1. Kuvattu lounaasta.
- 30011 Alue XIII tasossa 4. Kuvattu kaakosta.
- 30012 Alue XIII tasossa 4. Kuvattu kaakosta.
- 30013 Alueen XI luoteisprofiilia (915.00/4695.00-4697.00). Kuvattu kaakosta.
- 30014 Alueen XIII laajennus tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 30015 Alue XIV tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 30016 Alue XIV tasossa 2. Kuvattu kaakosta.
- 30017 Alue XIII laajennuksineen tasossa 4. Kuvattu kaakosta.
- 30018 Alueen XV (ketjunjakajan löytöalue) kiveystä. Kuvattu pohjoisesta.
- 30019 Kupurasoljen ja pronssispiraalien löytöpaikka. Kuvattu ylhäältä idästä.
- 30020 Työkuva alueelta XVI.
- 30021 Alue XVI tasoa 2 kaivettaessa. Kuvattu luoteesta.

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

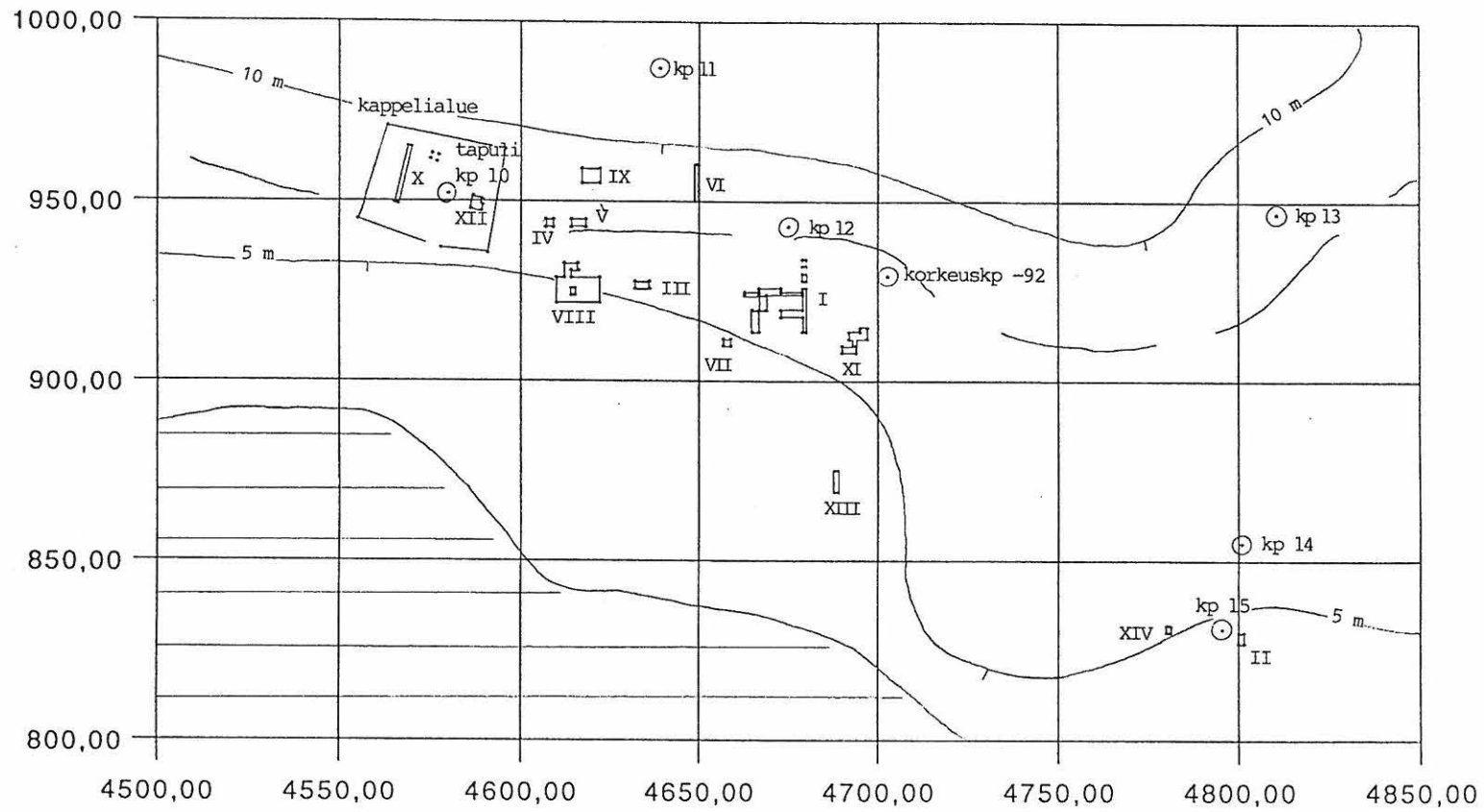
Ote peruskartasta 1033 15 A, 1:10 000

Pääasiallinen tutkimusalue varjostettu

Alueet XV ja XVI sekä koordinaatteita olevat löydöt merkitty pistein

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

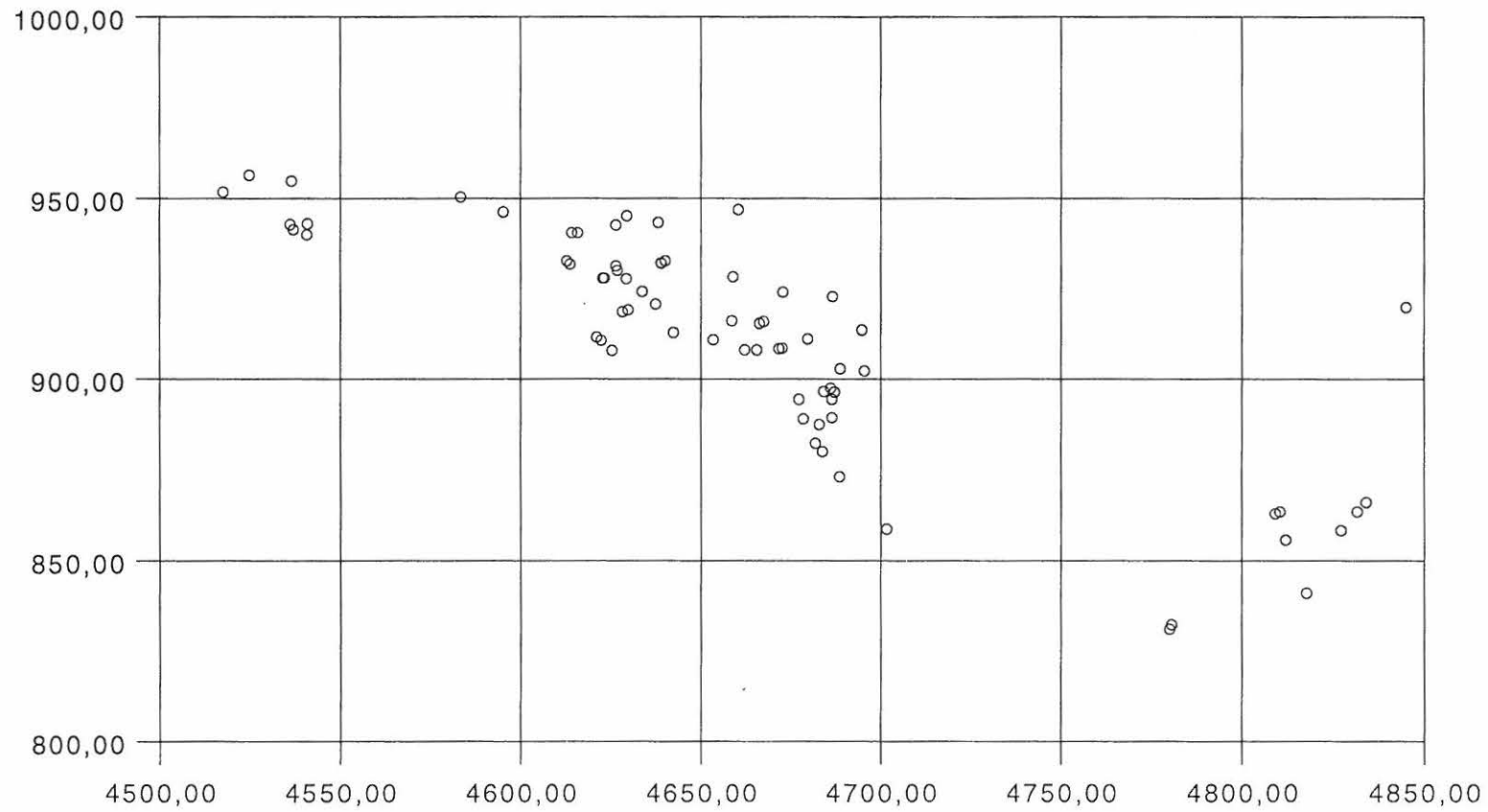
Yleiskartta, 1:2000

Kaivausalueet ja kiintopisteet 1992-1994

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

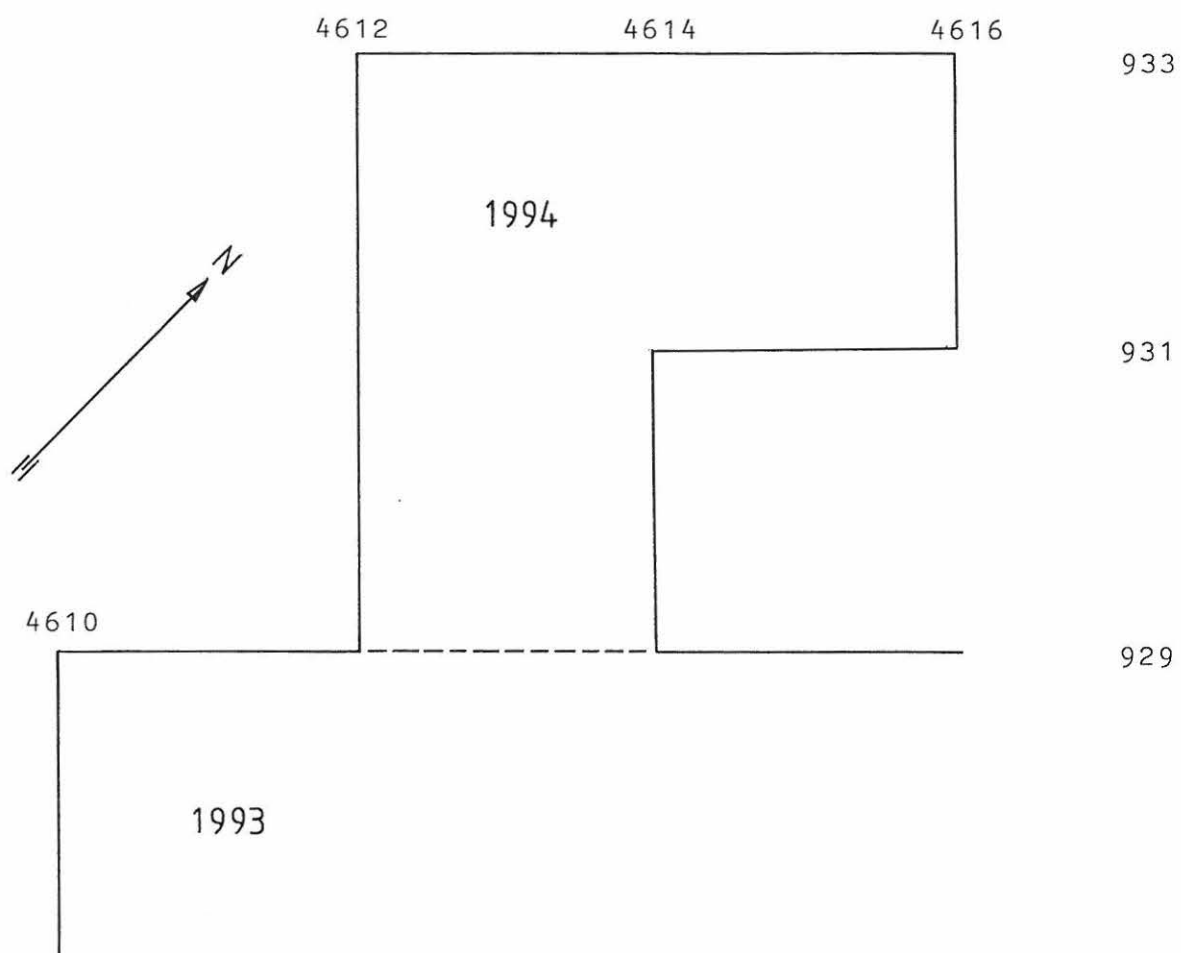
Karttapisteiden koordinaatit

X	Y	Pisteselitys	X	Y	Pisteselitys
914,00	4680,00	Alue I 1992	926,00	4614,00	Alue VIII 1992
914,00	4679,00	Alue I 1992	926,00	4615,00	Alue VIII 1992
918,00	4679,00	Alue I 1992	922,00	4610,00	Alue VIII 1993
920,00	4679,00	Alue I 1992	922,00	4622,00	Alue VIII 1993
918,00	4673,00	Alue I 1992	929,00	4610,00	Alue VIII 1993
920,00	4673,00	Alue I 1992	929,00	4622,00	Alue VIII 1993
924,00	4679,00	Alue I 1992	929,00	4612,00	Alue VIII 1994
925,00	4679,00	Alue I 1992	933,00	4612,00	Alue VIII 1994
926,00	4679,00	Alue I 1992	929,00	4614,00	Alue VIII 1994
926,00	4680,00	Alue I 1992	931,00	4614,00	Alue VIII 1994
928,00	4679,00	Alue I 1992	931,00	4616,00	Alue VIII 1994
928,00	4680,00	Alue I 1992	933,00	4616,00	Alue VIII 1994
930,00	4679,00	Alue I 1992	949,24	4566,05	Alue X 1993
930,00	4680,00	Alue I 1992	949,50	4565,08	Alue X 1993
932,00	4679,00	Alue I 1992	964,78	4569,94	Alue X 1993
932,00	4680,00	Alue I 1992	965,04	4569,00	Alue X 1993
934,00	4679,00	Alue I 1992	908,00	4690,00	Alue XI 1994
934,00	4680,00	Alue I 1992	910,00	4690,00	Alue XI 1994
925,00	4673,00	Alue I 1992	908,00	4694,00	Alue XI 1994
924,00	4669,00	Alue I 1992	910,00	4693,00	Alue XI 1994
920,00	4669,00	Alue I 1992	910,00	4694,00	Alue XI 1994
926,00	4673,00	Alue I 1992	912,00	4692,00	Alue XI 1994
926,00	4667,00	Alue I 1992	912,00	4697,00	Alue XI 1994
925,00	4667,00	Alue I 1992	914,00	4692,00	Alue XI 1994
925,00	4663,00	Alue I 1992	914,00	4695,00	Alue XI 1994
924,00	4663,00	Alue I 1992	915,00	4695,00	Alue XI 1994
924,00	4667,00	Alue I 1992	915,00	4697,00	Alue XI 1994
920,00	4667,00	Alue I 1992	951,41	4586,91	Alue XII 1994
920,00	4665,00	Alue I 1992	950,63	4589,28	Alue XII 1994
914,00	4667,00	Alue I 1992	947,99	4586,21	Alue XII 1994
914,00	4665,00	Alue I 1992	947,29	4589,22	Alue XII 1994
827,00	4800,00	Alue II 1992	948,90	4589,58	Alue XII 1994
827,00	4801,50	Alue II 1992	869,00	4688,00	Alue XIII 1994
830,00	4800,00	Alue II 1992	869,00	4689,00	Alue XIII 1994
830,00	4801,50	Alue II 1992	875,00	4688,00	Alue XIII 1994
926,00	4632,00	Alue III 1992	875,00	4689,00	Alue XIII 1994
926,00	4636,00	Alue III 1992	830,00	4780,00	Alue XIV 1994
928,00	4632,00	Alue III 1992	830,00	4781,00	Alue XIV 1994
928,00	4636,00	Alue III 1992	832,00	4780,00	Alue XIV 1994
943,00	4607,00	Alue IV 1992	832,00	4781,00	Alue XIV 1994
943,00	4609,00	Alue IV 1992	952,01	4579,93	KP 10
945,00	4607,00	Alue IV 1992	986,87	4638,98	KP 11
945,00	4609,00	Alue IV 1992	943,11	4675,18	KP 12
955,00	4617,00	Alue IX 1993	946,77	4810,62	KP 13
955,00	4622,00	Alue IX 1993	854,84	4800,90	KP 14
959,00	4617,00	Alue IX 1993	830,96	4795,45	KP 15
959,00	4622,00	Alue IX 1993	929,41	4702,70	KP 1992
943,00	4614,00	Alue V 1992	937,17	4577,81	Muurin aukon länsireuna
943,00	4618,00	Alue V 1992	964,24	4595,83	Muurin kulma
945,00	4614,00	Alue V 1992	970,44	4563,38	Muurin kulma
945,00	4618,00	Alue V 1992	945,07	4555,17	Muurin kulma
950,00	4649,00	Alue VI 1992	935,82	4590,72	Muurin kulma
950,00	4650,00	Alue VI 1992	962,96	4575,48	Tapulin tukikivi
960,00	4649,00	Alue VI 1992	961,36	4574,93	Tapulin tukikivi
960,00	4650,00	Alue VI 1992	960,80	4576,81	Tapulin tukikivi
910,00	4657,00	Alue VII 1992	962,55	4577,35	Tapulin tukikivi
910,00	4659,00	Alue VII 1992			
912,00	4657,00	Alue VII 1992			
912,00	4659,00	Alue VII 1992			
924,00	4614,00	Alue VIII 1992			
924,00	4615,00	Alue VIII 1992			

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET
 Prospektointilöydöt 1994, 1:2000

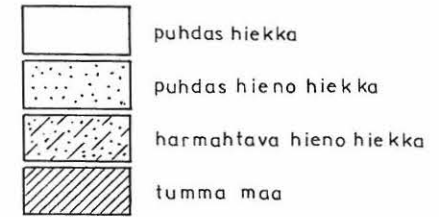
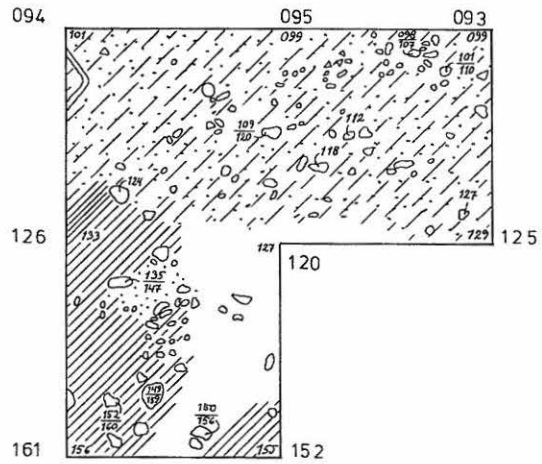

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET
Kaivausalue VIII 1994 suhteessa vuoden 1993 alueeseen

4612

4614

4616

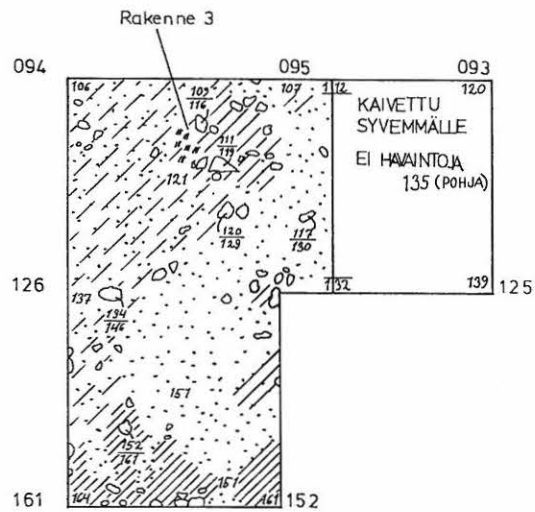

DRAGSFJÄRD(ent.HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE VIII, Taso 1	
kp 3,81 m mpy	-1.50-
tl 280	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HP	

4612

4614

4616

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE VIII, Taso 2	
kp 3,81 m mpy	1.50
tl 280	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HRP	

4612

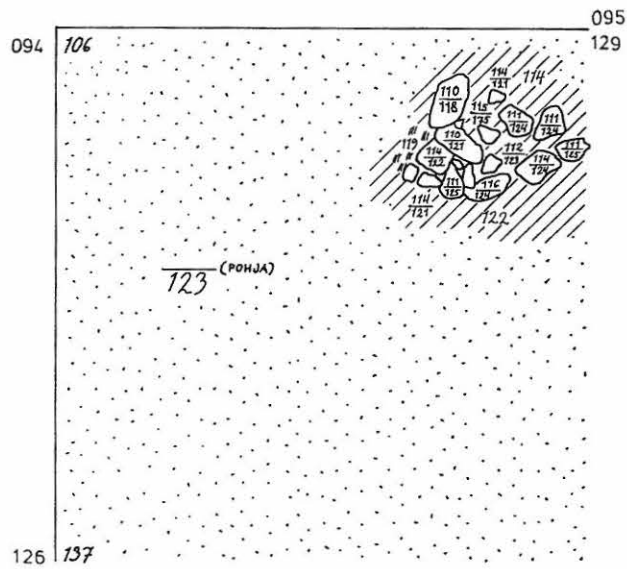
4614

4612

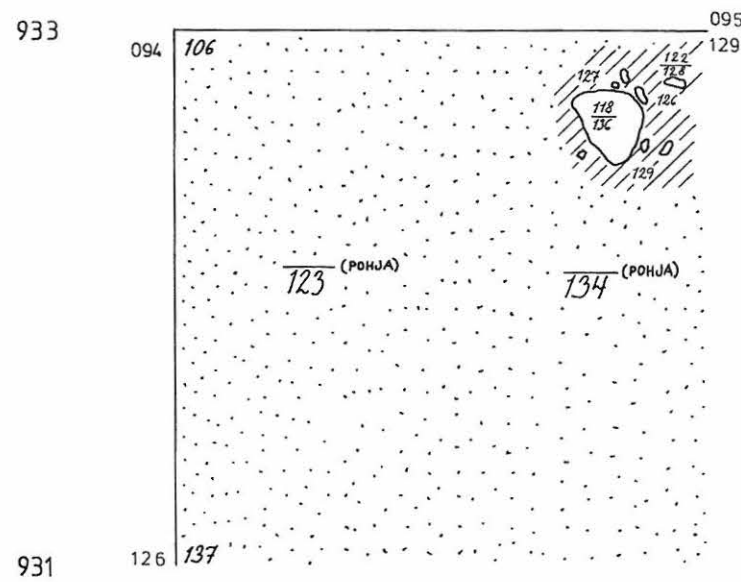
4614

TASO 3

TASO 4

0 1m

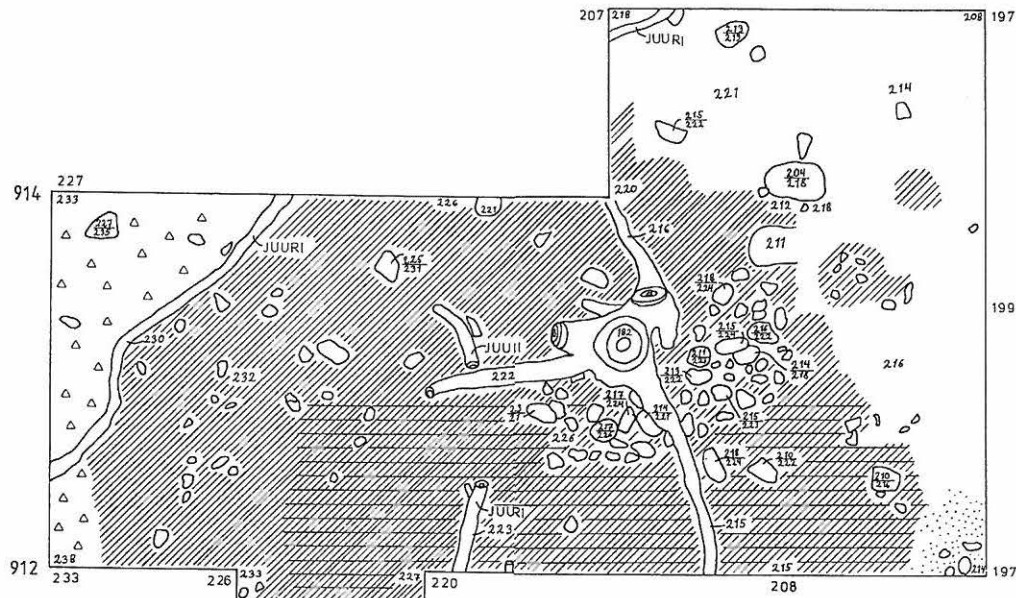
DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE VIII, Rakenne 3	
kp 3,81 m mpy	-1:20
tl 280	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HtP	

4692

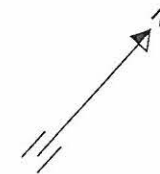
4694

4696

4697

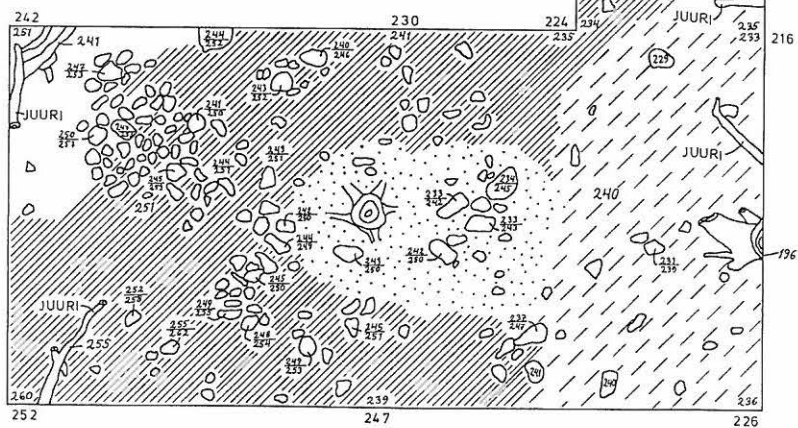
- puhdas hiekka
- puhdas hieno hiekka
- puhdas pienikivinen hiekka
- humus
- tumma maa
- tumma, kova, palanut maa

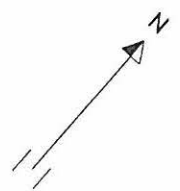
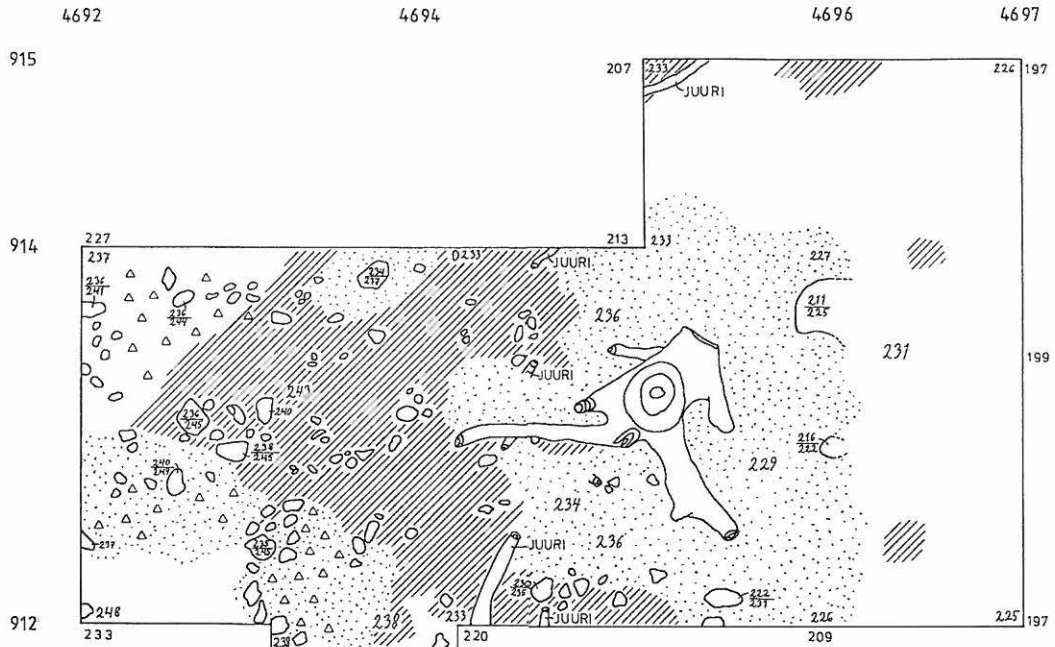
4690

910

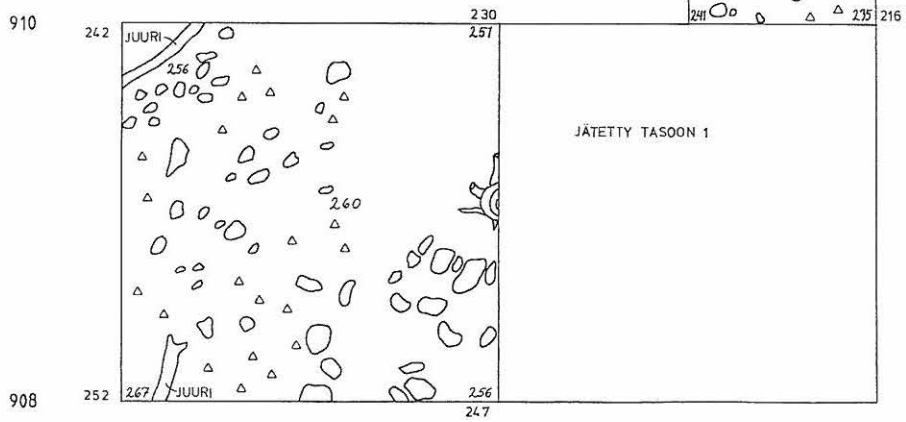
908

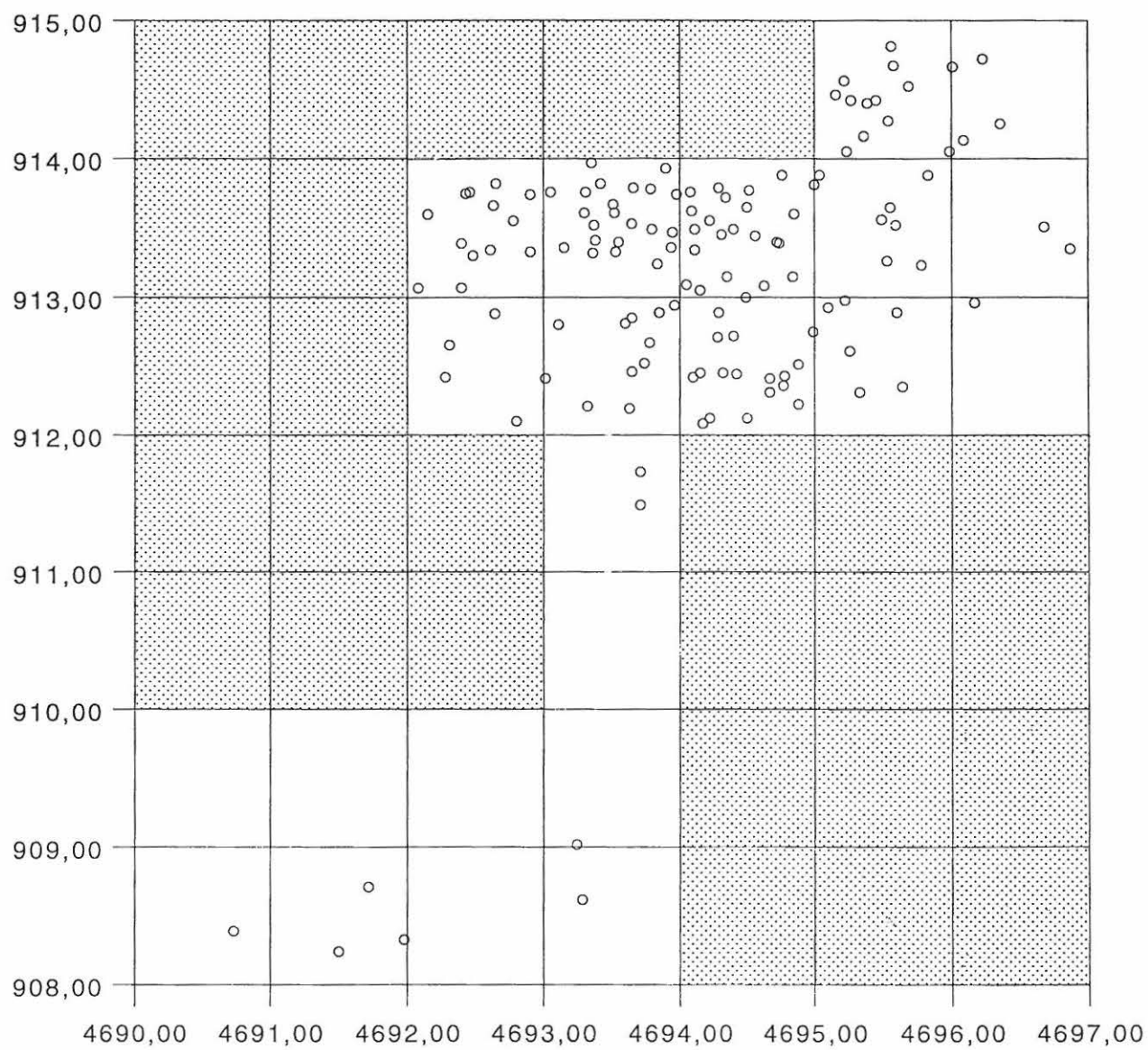
DRAGSFJÄRD(enf. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XI, Taso 1	
kp 9,26 m mpy	1:20
tl015	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht. piirt. Hp	

4690

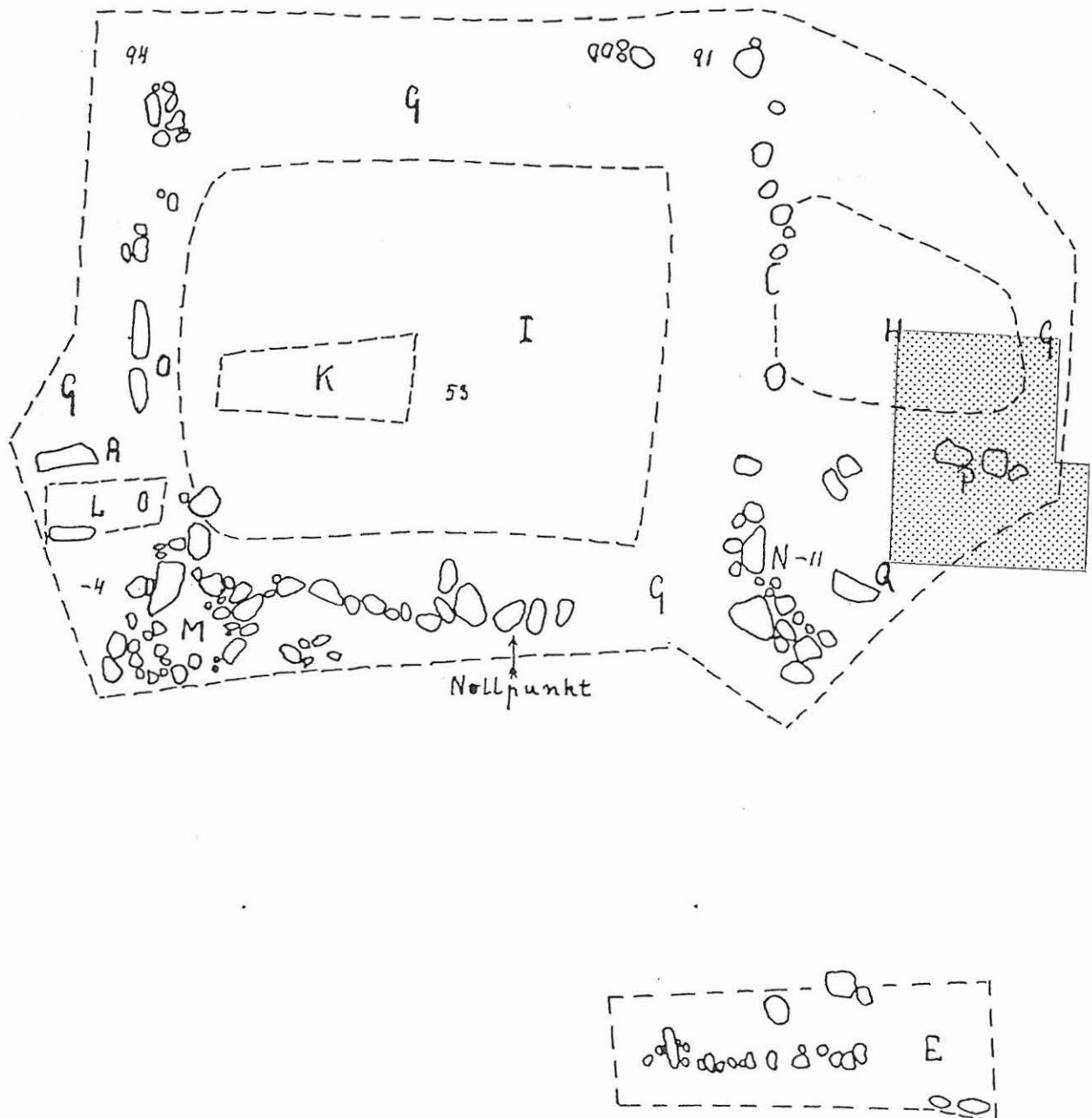

DRAGSEJÄRD(ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XI, Taso 2	
kp 9,26 m mpy	4.20
tl 015	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht. piirt. Hp	

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Alueen XI löytökartta, 1:50

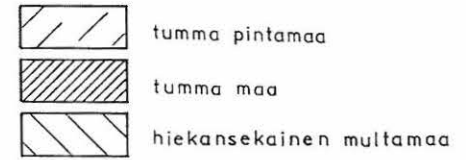
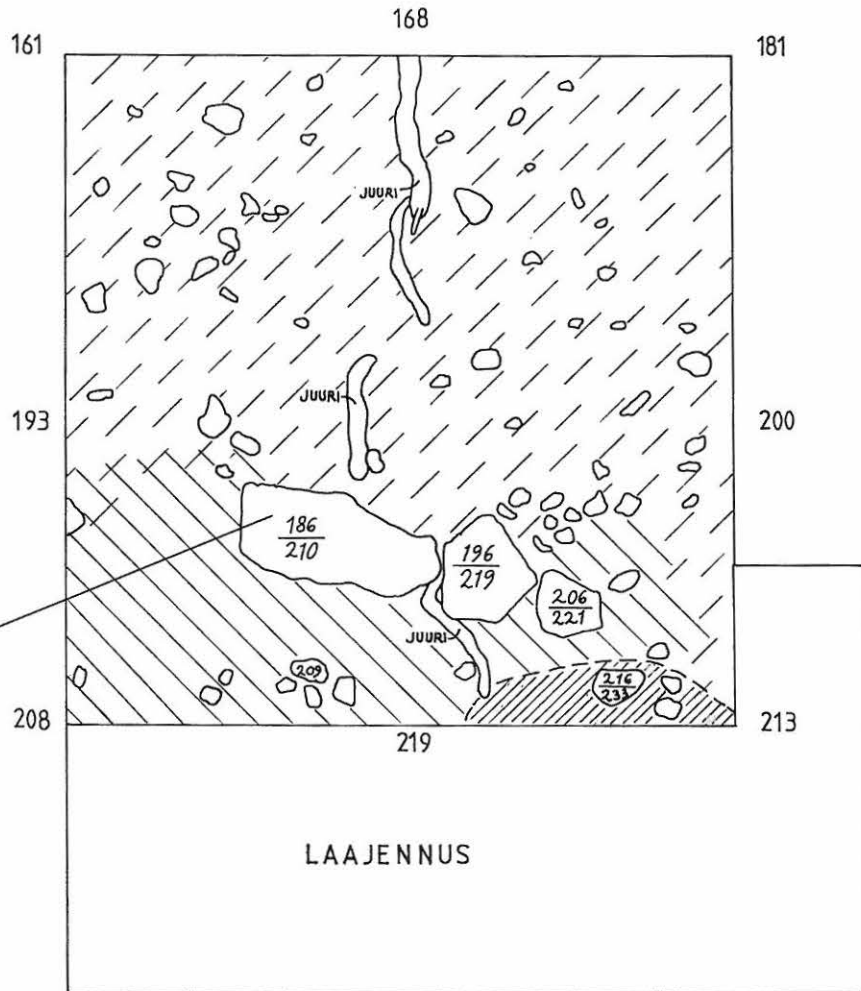

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Ote C.O. Nordmanin kaivauskartasta vuodelta 1939, 1:100

Vuoden 1994 kaivausalue XII tummennettu

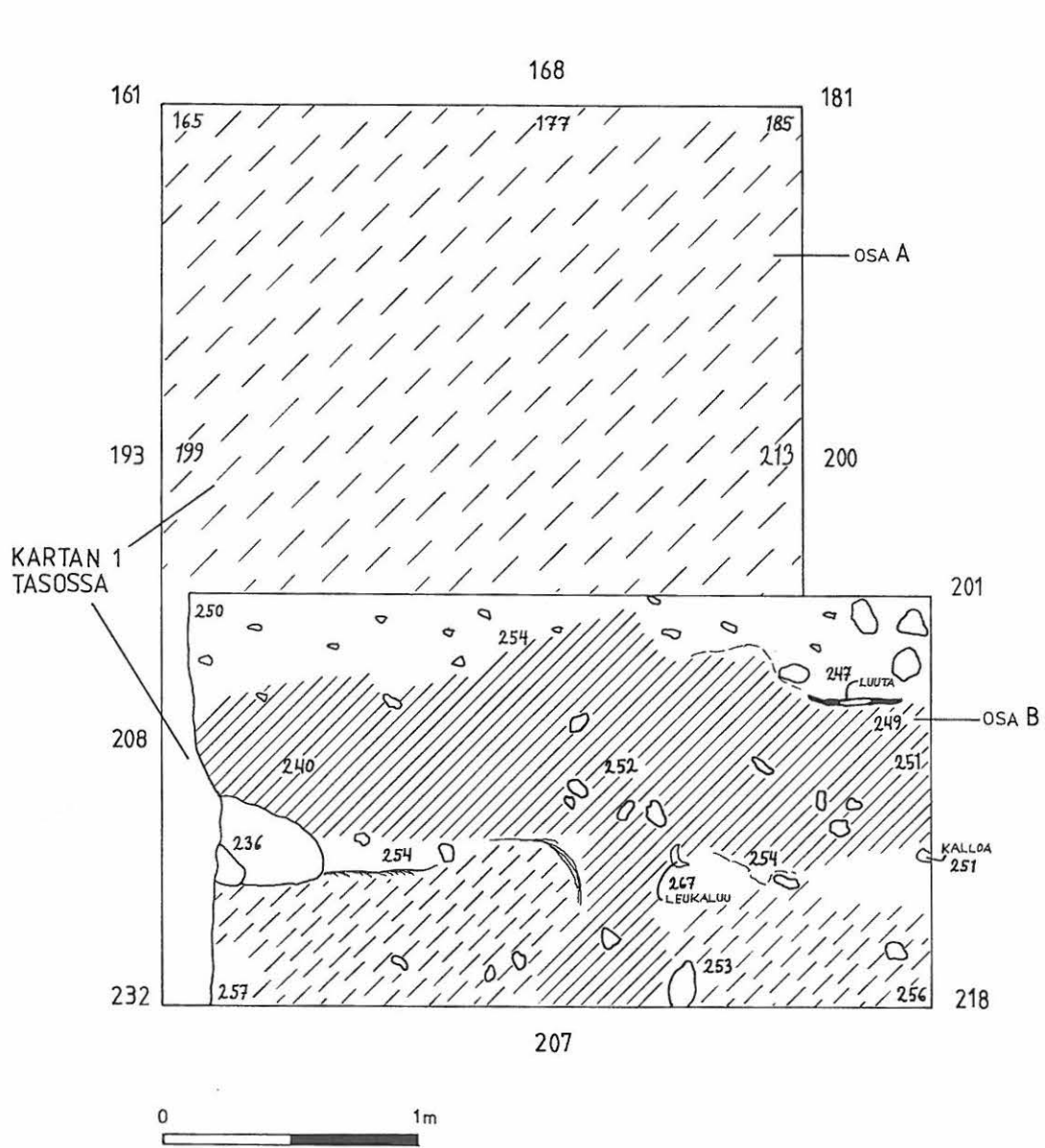

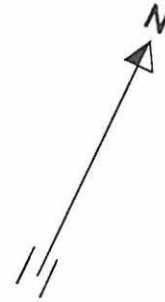
KIVEYS P
(NORDMAN -38)

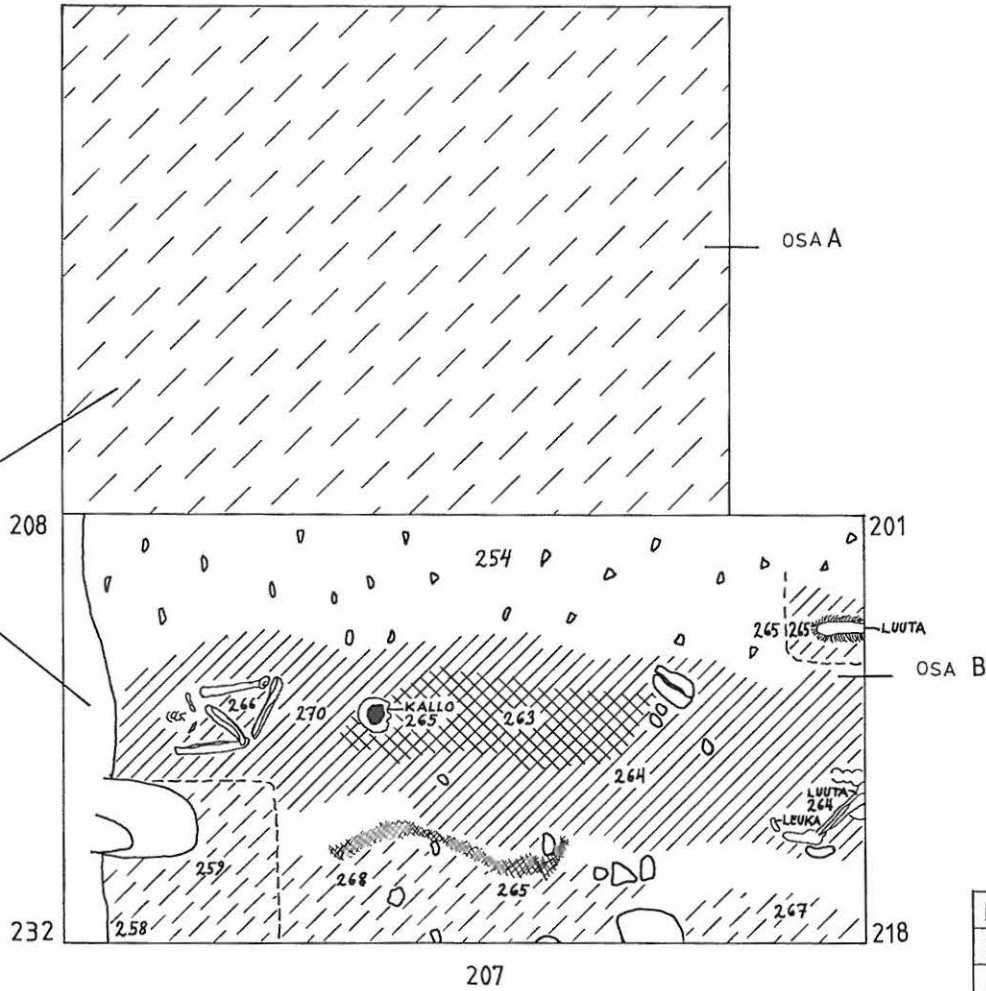
DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XII, Kartta 1	
kp 8,02 m mpy	4:20
tl 143	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HJP	

DRAGSFJÄRD(ent.HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XII, Kartta 2	
kp 8,02 m mpy	1:20
tl 143	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HP	

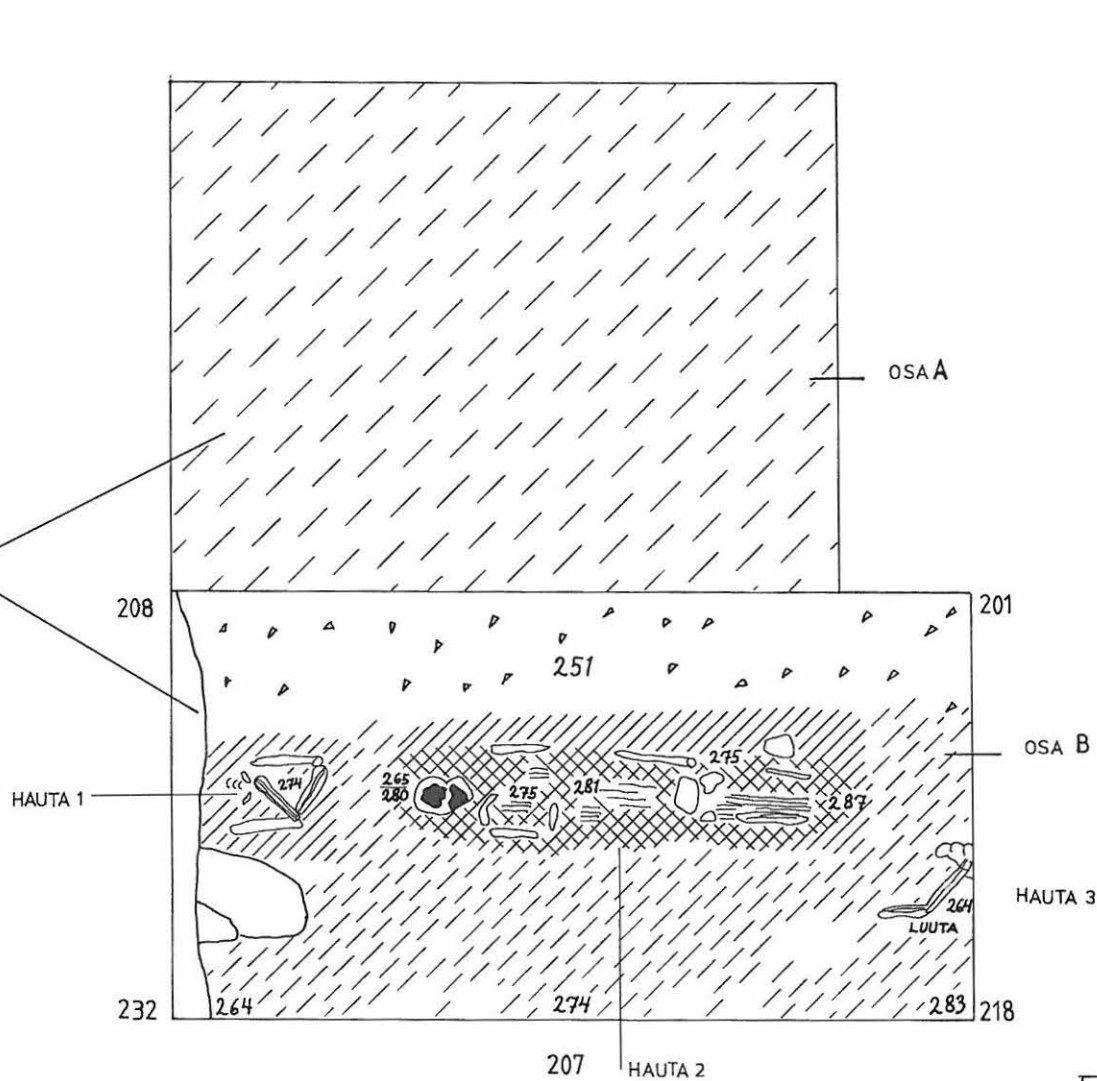

KARTAN 1
TASOSSA

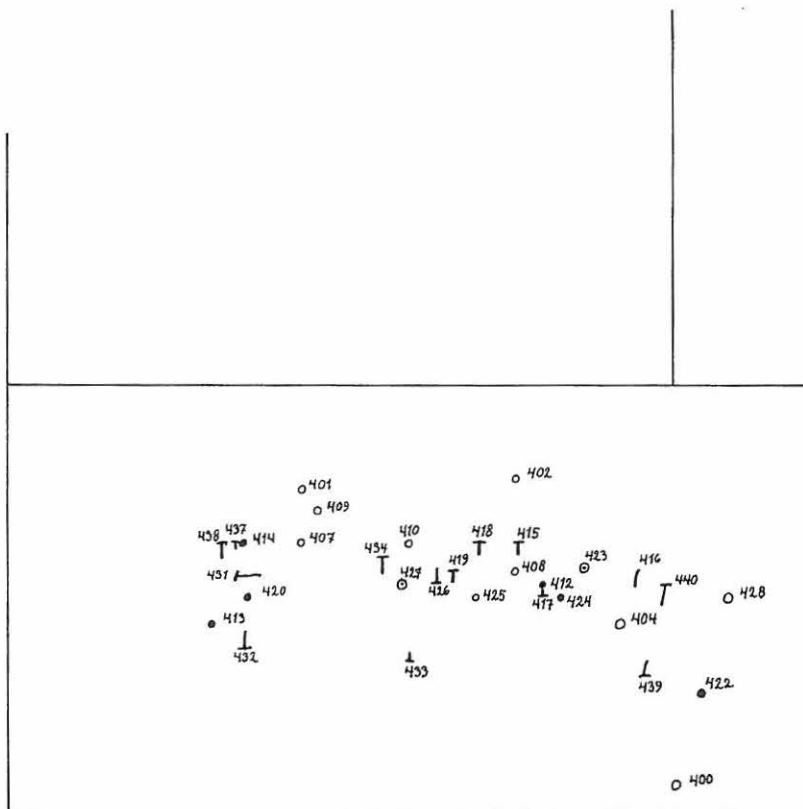
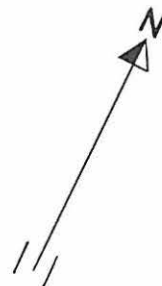
DRAGSFJÄRD (ent.HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XII, Kartta 3	
kp 8,02 m mpy	1:20
tl 143	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HP	

KARTAN 1
TASOSSA

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XII, Kartta 4	
kp 8,02 m mpy	4.20
tl 143	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HP	

- 400 = naulan kenttännumero
- T = naula lappeellaan
- = naula terä alaspäin
- ⊙ = naula terä ylöspäin
- = naulan asento epäselvä

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XII, osa B, arkunnaulat. Kartta 5	
kp 8,02 m mpy	1:20
tl 143	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HJP	

Numero	Pituus (cm)	Puunsyyt	Z
400	3	-	-
401	4	poikittain	252
402	6	poikittain	250
404	-	-	242
407	2,5	poikittain	253
408	6,5	kannassa poik. n. 2 cm, terässä pitkittäin.	253
409	7	poikittain	253
410	-	-	252
411	4	poikittain	252
412	-	-	254
413	6	terässä pitkittäin	260
414	4,5	-	257
415	4,5	poikittain	257
416	7,5	-	261
417	3	poikittain	257
418	5	poikittain	260
419	4	poikittain	260
420	9	poikittain	264
422	5	kannassa poik. n. 2 cm, terässä pitkittäin.	267
423	3	poikittain	260
424	5	poikittain	263
425	-	-	263
426	5	poikittain	264
427	4,5	poikittain	264
428	2	poikittain	268
431	9,5	poikittain	272
432	7,5	poikittain	273
433	2,5	poikittain	278
434	7	poikittain	273
437	3	poikittain	271
438	6	poikittain	272
439	7	poikittain	283
440	8	poikittain	282
441	9	poikittain	283

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Luettelo alueen XII nauloista

LUULÖYDÖT

Kallo 1. Sijaitsi aivan SE-sivun vieressä, n. 130 cm SW-sivusta.

Kallo 2. Sijaitsi alueen B E-nurkassa.

Hauta 1. Käsivarsien luita. Sijaitsi alueen B SW-sivulla, jatkuen kaulan kohdalta profiiliin sisälle ja alaosa haudan 2 katkaisema.

Hauta 2. Kallo, käsivarsien ja jalkojen luita. Sijaitsi alueen B keskellä, katkaisten haudan 1 alaosan ja haudan 3 yläosan.

Hauta 3. Nikamia, käden luita, lantion luita. Sijaitsi alueen B koillissivulla alaosan jatkuessa profiiliin ja yläosa haudan 2 katkaisema.

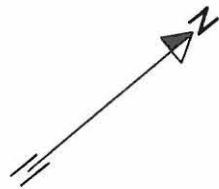
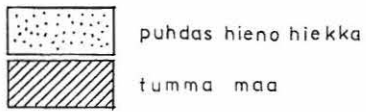
405 & 406. Luita hautojen täytemaasta alueelta B.

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

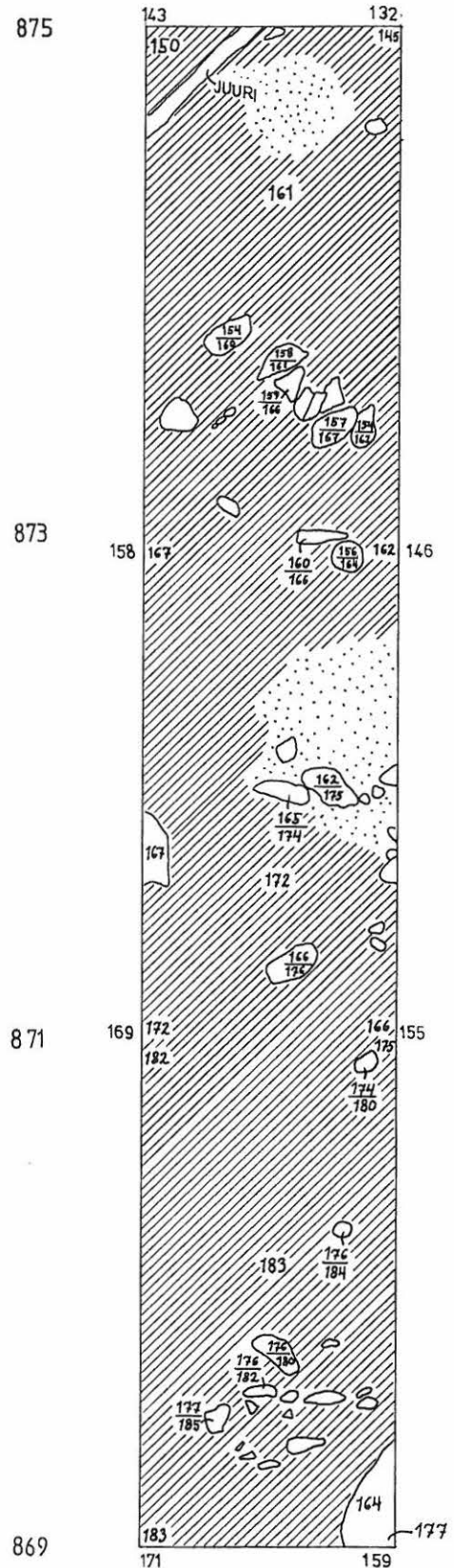
Luettelo alueelta XII talteenotetuista luista

4688

4689

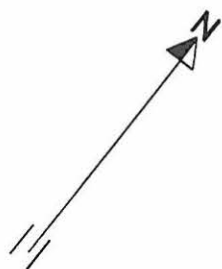
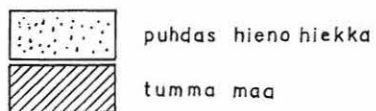
DRAGSFJÄRD(ent. HIITTINEN) KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XIII, Taso 2	
kp 3,39 m mpy	1:20
tl 205	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HP	

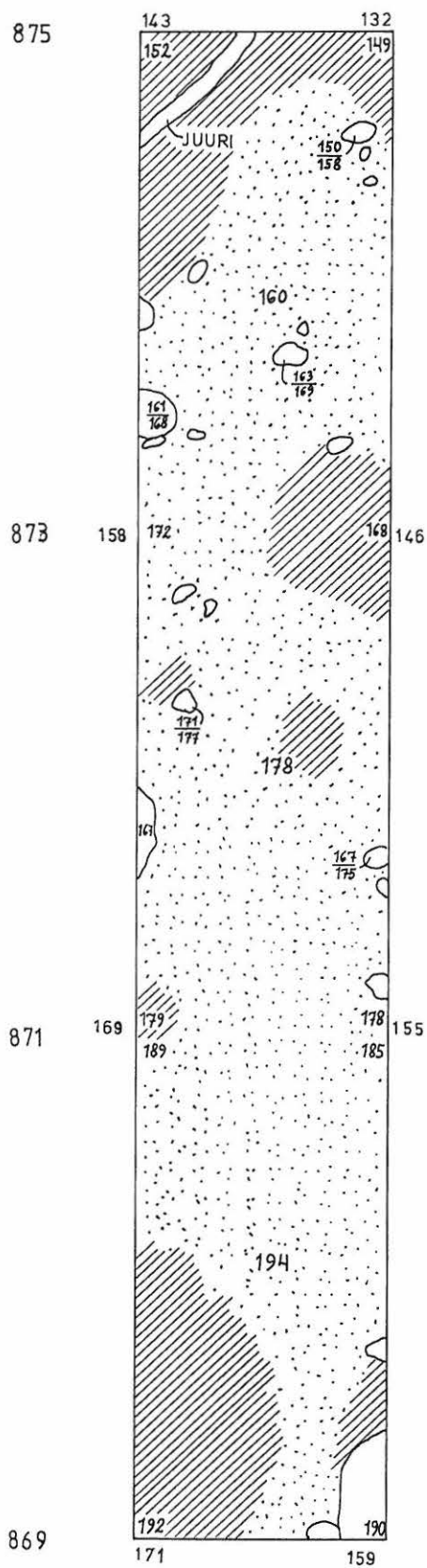
0 1m

4688

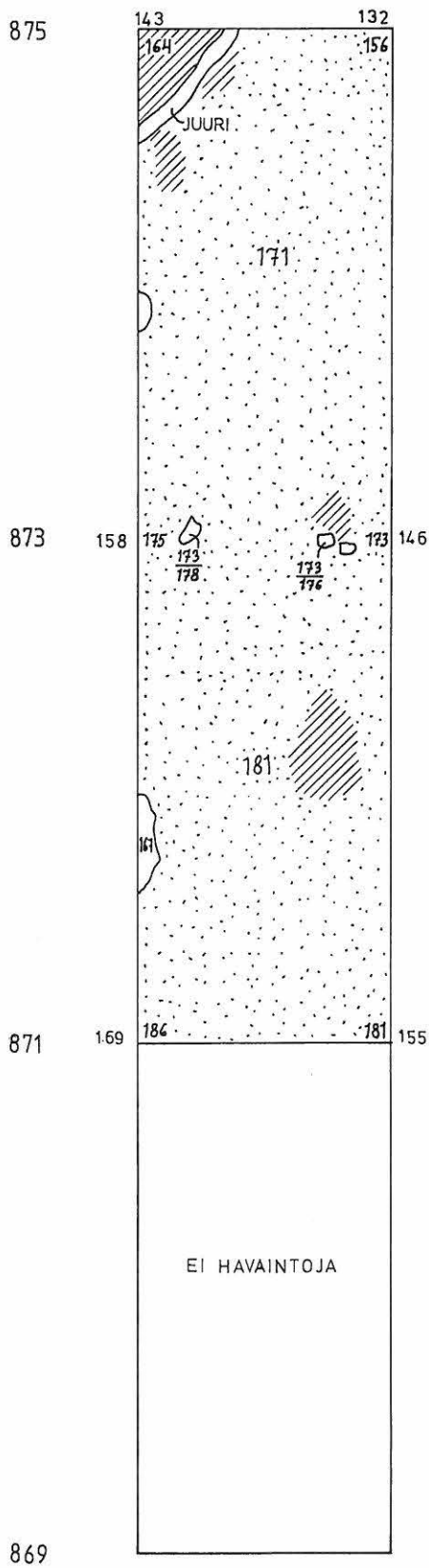
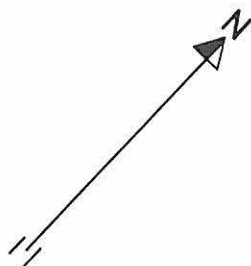
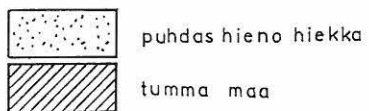
4689

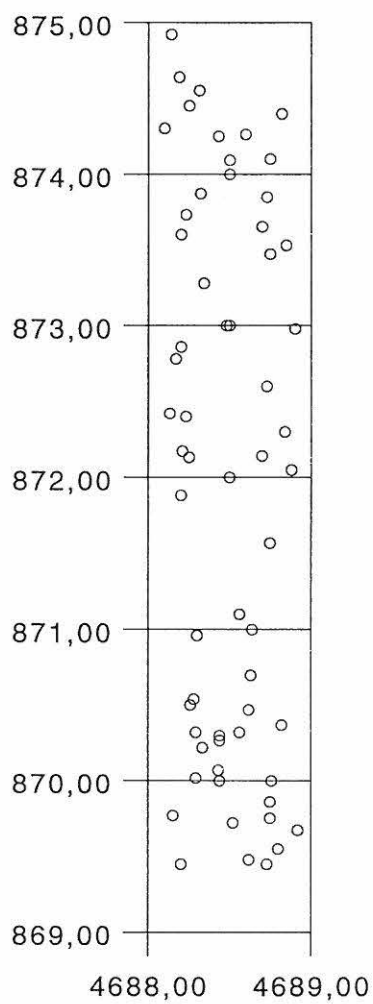
DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XIII, Taso 3	
kp 3,39 m mpy	1:20
tl 205	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. HP	

0 1 m

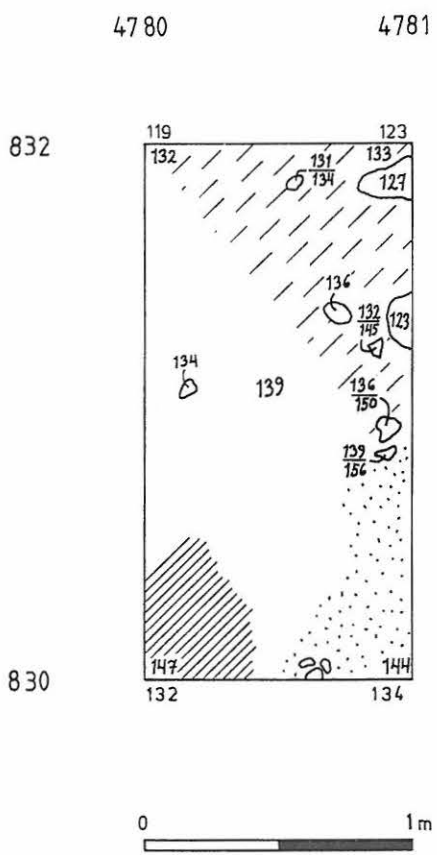

DRA GSFJÄRD (ent. HITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XIII, Taso 4	
kp 3,39 m mpy	4-20-
tl 205	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht. piirt. HPP	

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Alueen XIII löytökartta, 1:50

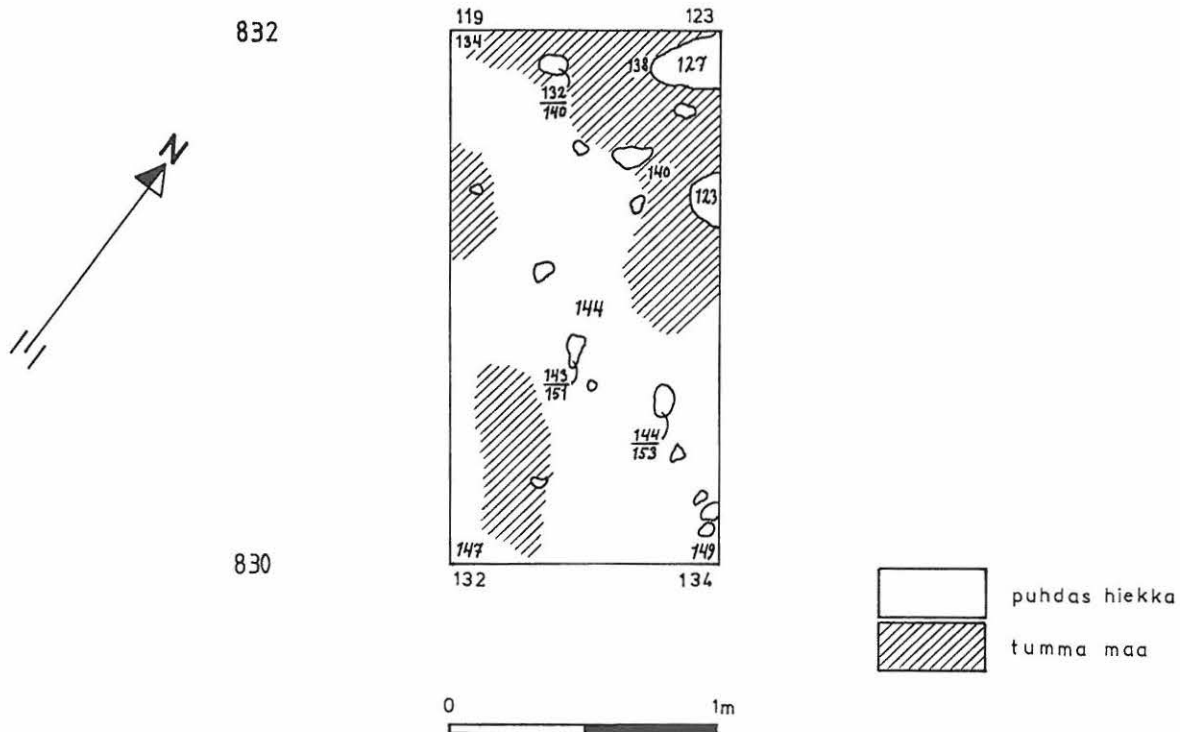

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XIV, Taso 1	
kp 6,62 m mpy	1-20-
tl 110	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht. piirt. HP	

4780

4781

DRAGSFJÄRD (ent.HIITTINEN), KYRKSUNDET	1994
Sari Mäntylä	
ALUE XIV, Taso 2	
kp 6,62 m mpy	1:20
tl 110	
piirt. Tiina Jäkärä	
puht.piirt. Hp	

MAANÄYTTEET

---

63 Kerros 2 x 912.89 x2 913.20 y 4693.75 y2 4694.00 z 230 z2 236

64 Kerros 2 x 912.00 x2 912.35 y 4693.30 y2 4693.60 z 231 z2 236

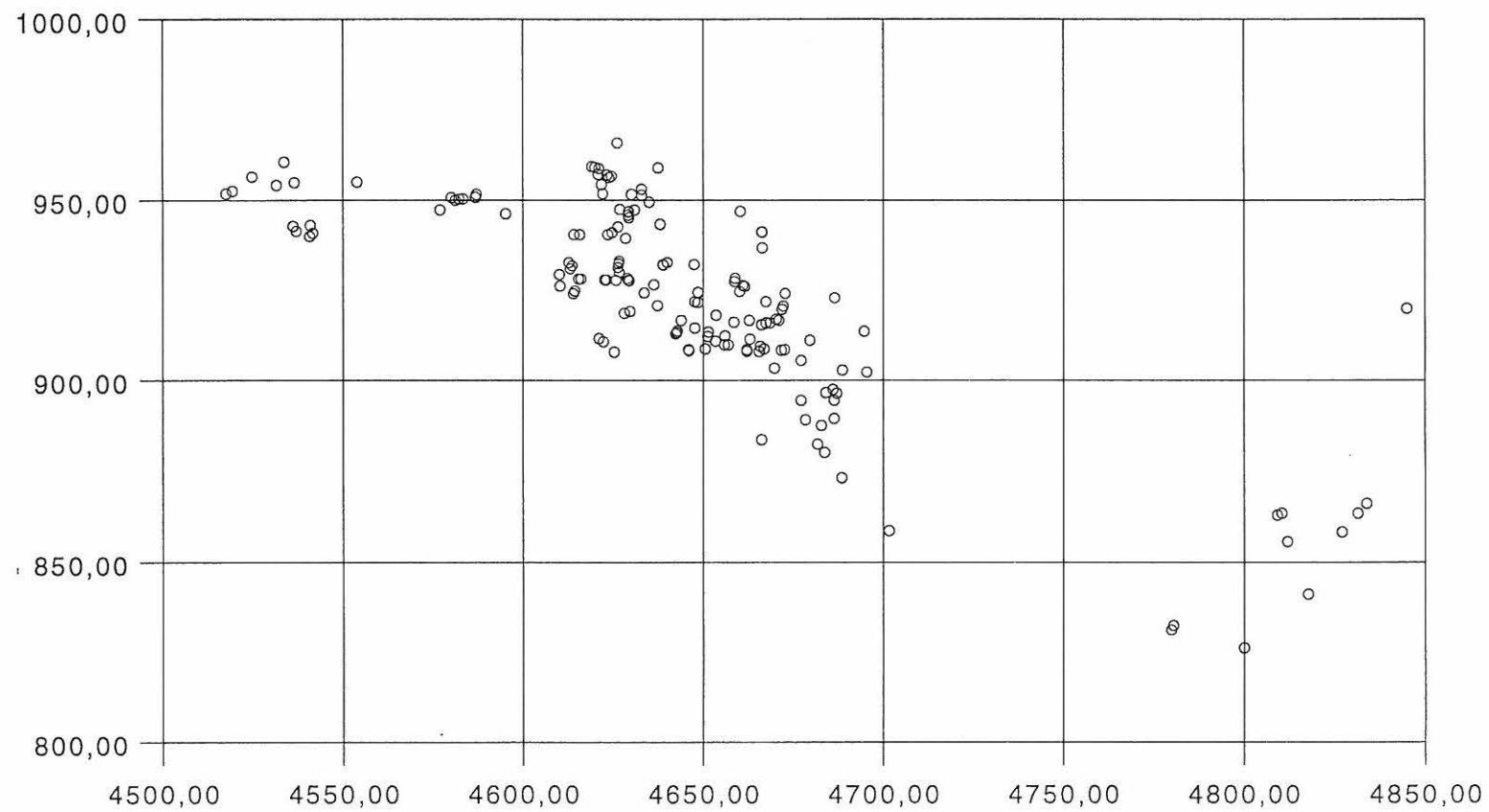
429 z 252 Hauta 2 keskeltä.

430 z 275 Hauta 2 keskeltä.

1003 Rakenne 3 Kerros 3 x 932.30 x2 932.45 y 4613.28 y2 4613.48 z 122 z2 127

Kursivoitu numero on näytteen tilapäinen kenttäkoodi

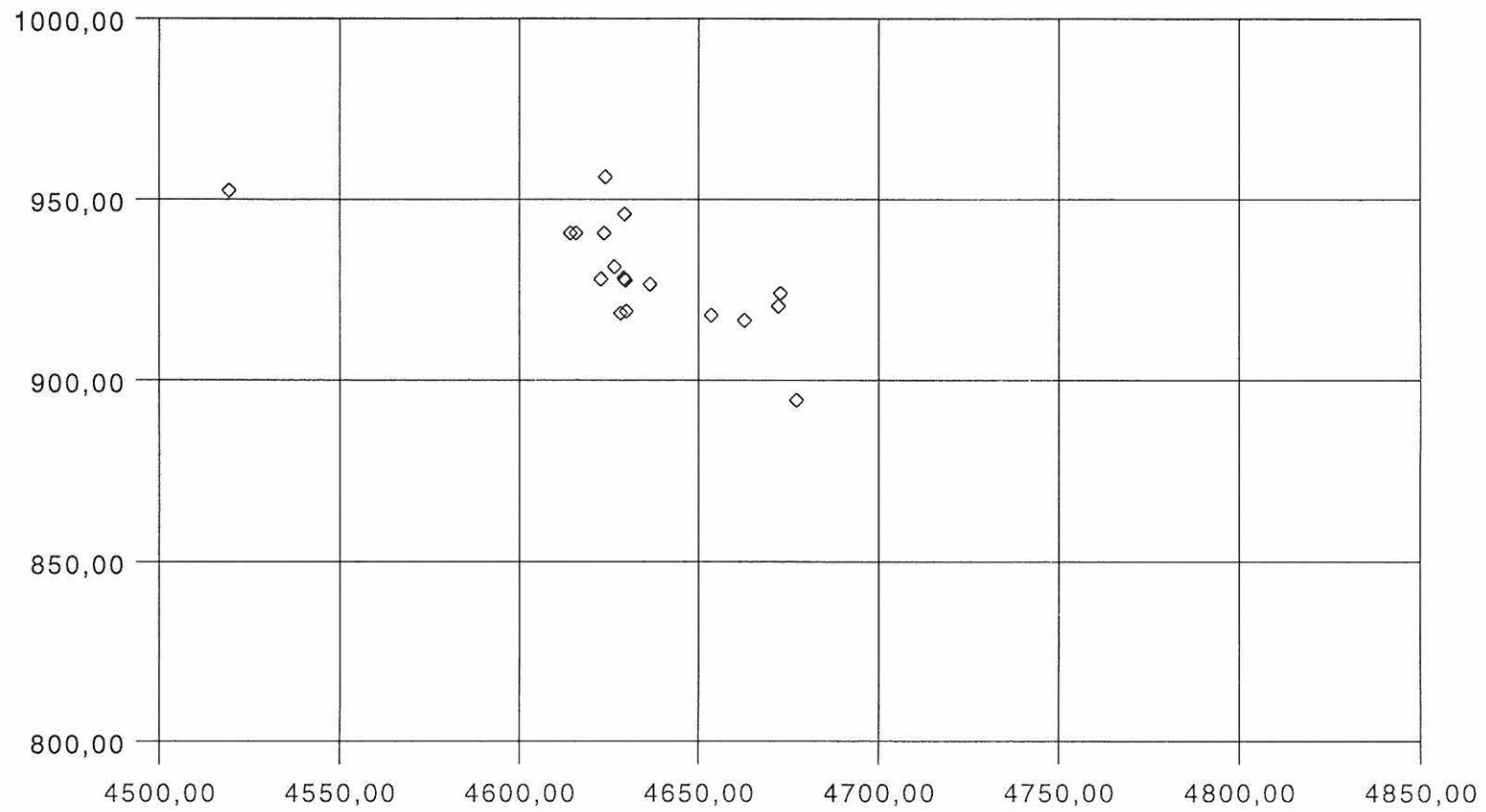

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Prospektointilöydöt 1992-1994, 1:2000

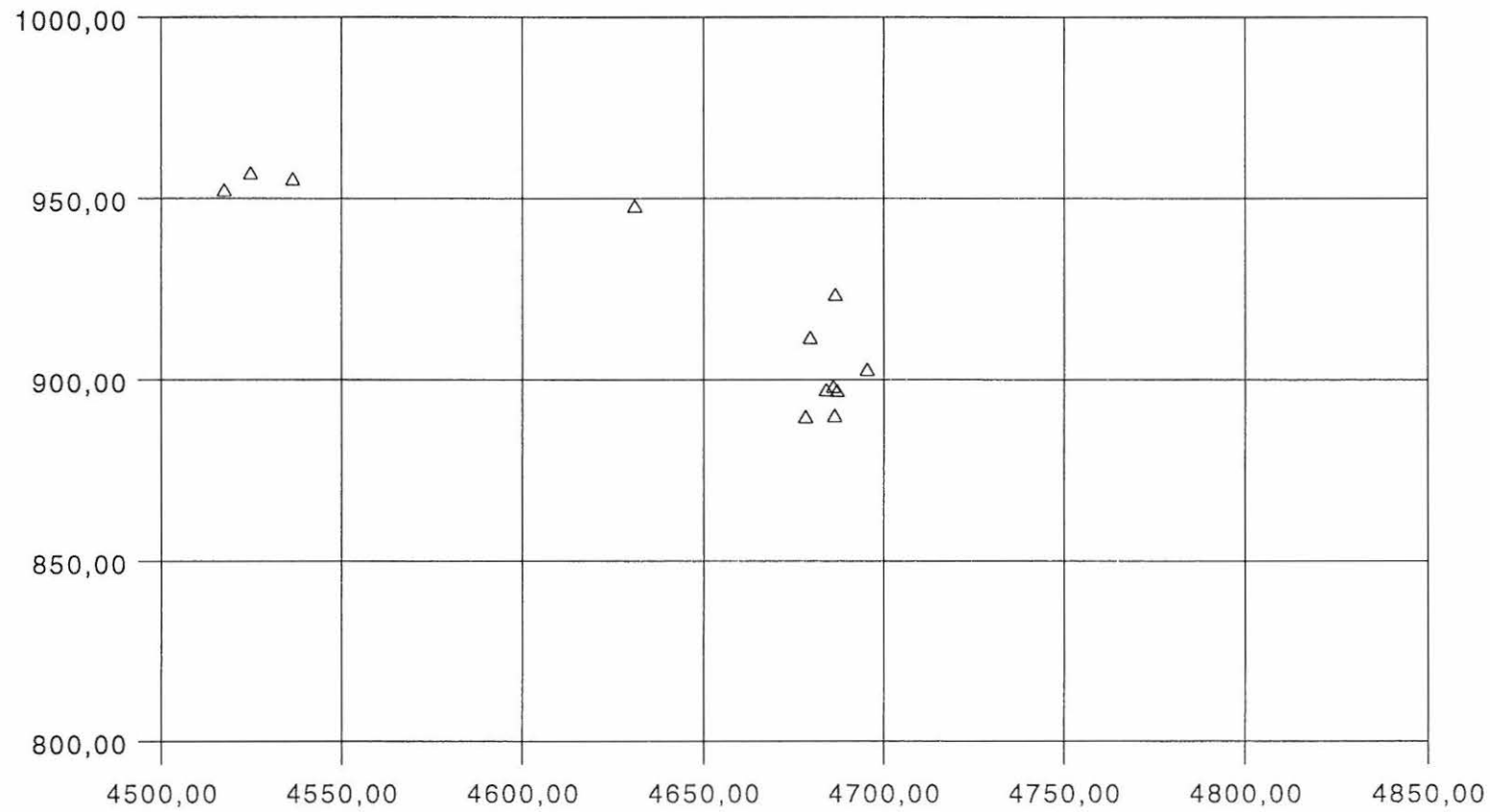
DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET**Prospektointilöydöt 1992**

Numero	X	Y	Artefakti
1	921,60	4648,60	hopearaha 1991
2	908,82	4650,55	hopearaha
3	926,10	4661,50	hopearaha
4	918,02	4653,62	punnus
5	921,76	4667,44	pronssiesine
6	926,10	4661,50	palanut savi
7	908,85	4666,76	rautaesine
8	927,52	4658,75	rautaesine
9	909,90	4657,00	pronssiesineet 1991
10	911,42	4663,01	rautaesine
11	915,85	4668,42	rautaesine
12	926,41	4660,94	rautaesine
13	924,54	4660,06	rautaesine (niitti)
14	924,50	4648,50	rautaesine
15	921,86	4647,68	rautaesine
16	916,60	4662,76	punnus
17	908,60	4662,08	palanut savi
18	903,41	4669,72	rautaesine
19	909,80	4655,90	rautaesine
20	912,29	4656,10	rautaesine
21	914,48	4647,63	pronssiesine
22	919,67	4671,79	rautaesine
23	920,58	4672,15	punnus
24	912,14	4651,29	rautaesine
25	916,69	4643,95	rautaesine
26	927,68	4629,56	punnus x 3
27	928,32	4629,00	punnus
28	927,75	4625,95	rautaesine (niitti)
29	941,20	4624,81	pronssiesineet 1991
30	933,18	4626,86	rautaesine
31	932,41	4626,56	rautaesine (niitti)
32	931,03	4613,06	pronssiesine
33	929,42	4610,10	rautaesine
34	926,25	4610,36	rautaesine
35	928,21	4615,49	rautaesine (niitti)
36	928,12	4616,20	rautaesine (niitti)
37	916,64	4670,98	rautaesine
38	956,90	4623,43	pronssiesine
39	957,22	4620,90	pronssiesine
40	958,67	4621,12	pronssiesine
41	959,18	4619,95	pronssiesine
42	959,32	4619,21	pronssiesine
43	924,14	4614,08	savi (keramiikka)
44	924,77	4614,30	savi (keramiikka)
45	917,02	4670,16	rautaesine (niitti)
46	913,70	4642,95	rautaesine (niitti)
47	913,28	4642,65	rautaesine

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET

Punnusten (1992-94) levintäkartta, 1:2000

DRAGSFJÄRD (ent. HIITTINEN), KYRKSUNDET
Panssarinuolenkärkien (1992-94) levintäkarta, 1:2000

Hiittinen, Kyrksundet; makrofossiilitutkimus 1994

Terttu Lempiäinen
Biologian laitos
Kasvitieteen osasto
Turun yliopisto
20500 Turku

Maanäytteet ja makrofossiilisisältö:

- 1. Alue XI (64)
  - 1.5 l tummaa hiekkaista kulttuurimaata

Makrofossiilit: - runsaasti puuhiiltä
- kasvien kappaleita (juuria)
- sienten rihmastopakkoja

- 2. Kappeli 2 (430), z = 275
  - 1.5 l hiekkaista kulttuurimaata
  - runsaasti kasviroskaa

Makrofossiilit: -vähän hiiliä
- pieni luun siru
- kasviroskaa

- 3. Tulisija (1000)
  - 1 l hiiliä + nokista maata

Makrofossiilit: - puuhiiltä

- 4. Kappeli 1 (429), z = 252
  - 1.5 l likaista hiekkapitoista kulttuurimaata

Makrofossiilit: -puuhiiltä
-sienten rihmastopakkoja

Tutkimustulos: Hiiltymätön makrofossiiliaineisto normaalia humusmaan löydöstä. Hiiltynyt puu kulttuuriperäistä.